

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Sigrid Meemaa

**HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA
ÕPILASTE TUGITEENUSTE
KÄTTESAADAVUS PÄRNU ÜLEJÕE
PÕHIKOOLI NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Anu Aunapuu MA

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele ..... (juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“ ..... a.

TÜ Pärnu kolledži ..... osakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

..... (töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade hariduslikest erivajadustest.....	6
1.1. Hariduslike erivajadustega õpilased ja erivajaduste alatüübid.....	6
1.2. Ülevaade hariduslike erivajadustega õpilasi toetavatest tugispetsialistidest ja – meetmetest Eestis	14
2. Uuring hariduslike erivajadustega õpilaste tugiteenuste kättesaadavusest Pärnu Ülejõe Põhikooli näitel	20
2.1. Ülevaade Pärnu Ülejõe Põhikoolist	20
2.2. Uurimismeetod ja valim.....	21
2.3. Uurimisandmete analüüs ja tulemused.....	23
2.3.1. Lastevanemate hinnang hetkeolukorrale.....	23
2.3.2. Tugispetsialistide hinnang hetkeolukorrale	28
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud.....	31
Kokkuvõte.....	35
Viidatud allikad.....	37
Lisa 1. Hariduslike erivajaduste klassifikaator	42
Lisa 2. Ankeedi küsimused	48
Lisa 3. Intervjuu küsimused hariduslike erivajadustega õpilaste koordinaatorile	51
Lisa 4. Intervjuu küsimused koolisotsiaalnõustajale.....	52
Lisa 5. Intervjuu küsimused koolipsühholoogile	53
Lisa 6. Intervjuu küsimused eripedagoogile	54
SUMMARY	55

SISSEJUHATUS

Meie ühiskonnas on palju erinevaid inimesi, kõik neist peavad olema omandanud põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tulenevalt vähemalt põhihariduse. Indiviidi piisav toetus peab alguse saama kodust ja koolist ning seda juba varakult. Lõputöö autor soovib oma tööga näidata, et hariduslike erivajadustega õpilastele on sobivate võimaluste loomine olulisel kohal selle jaoks, et väikesest inimesest kasvaks tubli, töökas ning ennast kõrgelt hindav kodanik. Iga laps on väärtus, keda tuleb hinnata lähtuvalt tema vajadustest, seetõttu on ka antud teema käsitlemine oluline.

Lõputöö eesmärgiks on hinnata ja analüüsida Pärnu Ülejõe Põhikoolis õppivate hariduslike erivajadustega õpilaste vanemate teadlikkust ja rahuolu ning tugispetsialistide nägemust olemasolevate koolikorralduslike tugimeetmetega.

Järgnevalt tuuakse välja uurimisküsimused, millele uuringu käigus vastuseid otsitakse:

- Kui teadlikud ning rahulolevad on Pärnu Ülejõe Põhikoolis õppivate hariduslike erivajadustega lapsevanemad tugiteenuste osas?
- Milline on tugispetsialistide nägemus koolikorralduslike tugimeetmete osutamise osas?

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgnevad uurimisülesanded:

- anda teoreetiline ülevaade hariduslike erivajadustega õpilastest ja nende alatüüpidest;
- tuua välja tugispetsialistide ja –meetmete rakendatavusest Eestis;
- planeerida uuring ja moodustada valim;
- viia läbi küsitlus lastevanemate seas, mille kaudu välja selgitada teadlikkus ning rahuolu tugiteenustega;
- viia läbi ekspertintervjuud, et välja tuua spetsialistide hinnang tugiteenustele;

- teha kogutud andmetele tuginedes järeldused, millisena näevad lapsevanemad kooli poolt pakutavaid tugiteenuseid ning millisena näevad spetsialistid tugiteenuste olukorda, seejärel esitada ettepanekud selleks, et vajadusel läbi viia muudatused rahulolu parendamiseks.

Töö koostamisel on tuginetud Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse kontseptsioonile, hariduslike erivajadusi käsitlevatele raamatutele ning erinevatele seadustele, analüüsidele ning uuringutele.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis on omakorda jagatud alapeatükkideks. Esimeses peatükis antakse teoreetiline ülevaade hariduslike erivajadustega õpilastest, hariduslike erivajaduste alatüüpidest ning hariduslike erivajadustega õpilasi toetavatest tugispetsialistidest ja –meetmetest Eestis. Töö teine peatükk keskendub uurimuse läbiviimisele ning uurimistulemustele, samuti sisaldab peatükk analüüsi ja järeldusi koos ettepanekutega.

Lõputöö autor tänab juhendajat Anu Aunapuud toetuse ja koostöö eest, küsitluses osalenud hariduslike erivajadustega laste perekondi ja intervjuus osalenud Pärnu Ülejõe Põhikooli tugispetsialiste. Autoripoolsed tänusõnad ka töö ülesehitamisel toetanud
Monika Übnerile.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE HARIDUSLIKEST ERIVAJADUSTEST

1.1. Hariduslike erivajadustega õpilased ja erivajaduste alatüübid

Hariduslike erivajadustega (HEV) õpilasi on Eesti põhikoolidesse üha enam juurde tulemas. Aastaid tagasi ei osanud keegi ette näha, et niivõrd paljude laste seas hakkab esinema psüühilisest ning ka käitumuslikest aspektidest tulenevaid erivajadusi, mis vajavad individuaalset lähenemist hariduse omandamisel. Probleem on aina süvenemas ning muutumas tõsiseks murekohaks lastevanematele, spetsialistidele, pedagoogidele, koolijuhtidele ning haridust reguleerivatele isikutele.

Jaan Kõrgesaare kohaselt (2000, lk 3–4) on hariduslike erivajadustega õpilased noored, kes erinevad oma võimete, tausta või isikuomaduste poolest teistest oma eakaaslastest ning nende vajaduste rahuldamiseks hariduse omandamisel on vajalik kaasata tugispetsialiste. Hariduslike erivajadustega õpilane võib oma võimetelt olla madalama suutlikkusega või eriliselt andekas, taust on seotud perekonnast tulenevate asjaoludega (nt majanduslik olukord, rahvus) ning isikuomadused ja sellest tulenevad käitumismaneerid on õpitud. Erivajaduse käsitlus on laiem ning see ei ole võrdsustav puudega.

2016. aastal välja antud raportist võib leida, et 2014. aastal oli hariduslike erivajadustega õpilasi Eesti põhikoolides kokku 25 833. Alates 2010. aastast on hariduslike erivajadustega õpilaste arv küll kasvanud, kuid püsib samas suurusjärgus. Selline olukord tuleneb sellest, et erivajadus võib tekkida, aga ka leevenduda või kaduda. (Kallaste, 2016, lk 9–11)

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 47 lg 1 alusel lähtutakse Eestis haridusliku erivajadusega õpilase õpetamisel kaasava hariduse põhimõttest, mis püüab luua võrdsed

võimalused kõikidele kooliealistele õpilastele (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2016). Sellist arengut on toetanud õpetajate koolitused, õppekava ja arendamise alane koostöö välispartneritega (Eesti kõrgkoolide Euroopa Liidu Tempus projekt partneritega Suurbritanniast, Soomest ja Saksamaalt, Haridus- ja teadusministeeriumi koostööprojektid Põhjamaade Ministrite Nõukogu ja EL tõukefondide toel partneritega Soomest, Taanist ning Norrast). Kaasava hariduse rakendamise soovitakse ühtlustada aktsepteerimist, kuuluvustunnet ning kujundada väärtushinnanguid õpilaste seas.

Hariduslike erivajadustega õpilaste kaasamise viise tavakoolis on erinevaid. Kaasamisel lähtutakse iga õpilase eripärast, arengust ning valmidusest õppida. Võimalusi haridusliku erivajadusega õpilase kaasamisel on mitmeid (Räis & Sõmer, 2016, lk 10–11):

- tavakooli eriklassis õppiva õpilase tavaklassi kaasamine – õpilane on läbinud põhjaliku hindamise ja saab vastavaid tugimeetmeid hariduse omandamise lihtsustamiseks. Üldjuhul kaastakse haridusliku erivajadusega õpilane tavaklassi aines, milles ta on tugev või õppeainetes, kus ei panda suurt rõhku akadeemilistele saavutustele (nt kunstiõpetus);
- haridusliku erivajaduse ilmnemisel õpilasele tugimeetmete rakendamine – võetakse kasutusele klassi- ja aineõpetajatepoolsed olemasolevad ressursid. Õpilaste erivajadused on erinevad ning esmaste toetusmeetmete mittetoimimise korral hakatakse otsima ja katsetama täiendavaid meetmeid;
- erikoolist viimine üle tavakooli – töötatakse välja plaan, kuidas õpilane erikoolist üle viia ning kuidas tavaklassi integreerida. See nõuab head ja pidevat koostööd kõigi osapoolte vahel.

Olulisel kohal kaasava hariduse süsteemis on hariduslike erivajadustega õpilase vanema isiklik osalus. Lapsevanem on eeskuju, keda laps soovib järgida. Vanemate tähelepanu lisab õpilasele klassis töötamisel motivatsiooni, enesekindlust, mõjub positiivselt käitumisele, ambitsioonidele ning seeläbi pareneb lapse võimekus õppimisel. Eriti oluliseks peetakse lapsevanema toetust lapse varajastel kooliaastatel. (Afolabi, 2014, lk 201). Lapsevanemal on oluline roll ka suhtlemisel kooli ning teiste spetsialistidega, kes toetavad lapse arengut hariduse omandamisel. Läbi pideva omavahelise suhtlemise ja

üheskoos lapse arengu jälgimise, on võimalik saavutada tulemus, milleni soovitakse jõuda.

2016. aastal läbi viidud uuringus selgus, et 80% õpetajatest kasutab kaasamisel täiendavat selgitamist ning 75% õpetajatest kasutab oma töös lihtsustatud õppeülesandeid, mis on kohandatud õpetaja poolt vastavalt õpilase vajadustele. Uuringust selgus ka, et eriklassist tavaklassi suunatud hariduslike erivajadustega õpilastega on tegelenud 14% õpetajatest. Leitakse, et kaasamine on raskendatud erinevate erivajaduste ning klassikomplekti suuruse tõttu. (Räis & Sõmer, 2016, lk 11–15)

Peder Haug on oma artiklis (2000, lk 294) kirjutanud, et Norras hõlmab kaasav haridus endas õpetamist klassis vastavalt indiviidi võimetele ja huvidele. Tema kohaselt tuleb uskuda koostöömismisse ning erinevates gruppides töötamisse. Ei ole oluline kogukond, sugu, rass, sotsiaalne olukord ega ka võimekus, kuid samas peab lapsel olema võimalus valida ning vajadusel ka leppida. See on oluline, et võrdsustada erinevaid isikuid, kes on seotud haridusvaldkonnas.

Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse eest vastutavad nii riik kui ka kohalik omavalitsus. Riigi ülesanneteks on eraldada kohalikule omavalitsusele ja erakoolidele haridustoetust, tagada piirkondlike nõustamiskeskuste kaudu tugiteenuste kättesaadavus, tagada õppekohad erikoolis, eraldada õpilaskodu kohatoetust toimetulekuraskustes olevatele õpilastele ning hüvitada erikoolis õppivatele HEV õpilastele sõidukulud. Kohaliku omavalitsuse ülesanneteks on luua vastav õppekeskond HEV õpilastele, tagada tugispetsialistide kättesaadavus, vastavad õppimivõimalused ning õpilaskodu teenuste kättesaadavus õpilastele, kellele ei ole määratud riiklik kohatoetus. Samuti teha koostööd teiste kohalike omavalitsustega, kui õpilase elukohajärgses koolis puuduvad võimalused õppe läbiviimiseks. (Hariduslike erivajadustega õpilaste..., 2013)

Kaasava hariduse rakendamisel esineb ka kitsaskohti, mis pärsivad selle toimimist. Kaasamise takistusteks võivad olla õpetajatepoolne ressursipuudus, olemasolevate tugimeetmete ebaühtlane kvaliteet, koolitöötajate teadmiste ja oskuste puudujääk, hoiakud ning tugiteenuseid osutavate asutuste pelgamine. (Räis & Sõmer, 2016, lk 53)

Näiteks võib puuduseks pidada õpetajate väheseid teadmisi erinevate erivajadustega õpilaste õpetamisest. Iga õpilane on erinev ning iga õppemeetod, mis on välja töötatud, ei ole sobiv kõikide laste jaoks. Õpetamisel erivajadusega õpilast, tuleb teha valikuid ja hindamisi, et leida efektiivseim lahendus. (Florian, 2008, lk 204–205) Samuti võib hariduslike erivajadustega õpilaste kaasamine tavaklassi kaasa tuua õpilastepoolset sildistamist, mis võib mõjuda kiusatavale laastavalt. Olukorra süvenedes kaob õpilasel motivatsioon ning tahe. (Hornby, 2015, lk 240)

Kitsaskohtade leevendamiseks on Hariduslike erivajadustega õpilaste kontseptsioonis välja toodud edasised suundumused hariduslike erivajadustega õpilaste õpetamisel (Hariduslike erivajadustega õpilaste..., 2013):

- erinevate valdkondade teenused on HEV õpilaste arengu toetamisel ja õpetamisel seotud vastavalt lapse vajadustele;
- eraldatud riiklik haridustoetus on HEV õpilaste erinevaid vajadusi arvestav, toetades kaasava hariduse rakendamist;
- HEV õpilasi toetavad teenused on kättesaadavad üleriigiliselt kõikidele koolidele;
- loodud erikoolid on HEV õpilasi erivajadusi arvestavad ning on vastavad ootustele;
- koolijuhtide, õpetajate ja tugispetsialistide pädevus on suurenenud;
- õpetajatele on loodud juhendmaterjalid ning HEV õpilaste õpetamist toetavad õppematerjalid.

Hariduslike erivajadustega õpilasi võib käsitleda kui noori, kes erinevad oma võimekuselt või muu eripära tõttu teistest oma eakaaslastest. Selline laps vajab hariduse omandamisel eriõpetust, et maksimaalselt arendada ning rahuldada tema vajadused. Hariduslike erivajadustega laste õpetamine peab olema haridussüsteemi ning ühiskonna osa, mis on aktsepteeritud.

Hariduslike erivajadustega õpilastele määratud erivajadusi on võimalik koolissüsteemis käsitleda alatüüpide kaupa. Erivajaduse määratlemine on oluline, et tagada sobivaim meede õpilase toetamiseks. Iga õpilast tuleb vaadelda ja kaardistada individuaalselt vastavalt tema võimetele ning suutlikkusele. Hariduslike erivajadustega õpilast õppekorralduse kontseptsioonis liigitatakse HEV õpilased kahte kategooriasse (Hariduslike erivajadustega õpilaste..., 2013):

- HEV1 õpilased on lapsed, kes vajavad tavakoolis õppides hariduse omandamisel toetavaid teenuseid (nt õpiraskuste korral);
- HEV2 õpilased on lapsed, kes vajavad teatud eriõppekorraldust ressursse vajavaid tugimeetmeid hariduse omandamisel (nt hooldusõppe korral).

Eesti hariduse infosüsteemi klassifikaatori järgi on hariduslikud erivajadused jaotatud 26 alatüübiks (vt lisa 1) (Eesti..., 2008). Haridusliku erivajaduse alatüübiks loetakse õpiraskuseid, mis tähendab, et laps ei suuda toime tulla eakohase tavaõppekava omandamisega. Õpiraskuseid võib käsitleda kui haiguste rühma, kus lapse intellektuaalne võimekus on madalam. Noorel võib esineda probleeme kuulamisel, rääkimisel, lugemisel (düsleksia), kirjutamisel (düsgraafia), arvutamisel (düskalkuulia), keskendumisvõime ning motoorne tegevus võib olla kahanenud. Samuti informatsiooni töötlemine ajus ning lahenduste leidmine võib osutada keerukaks. Õpiraskused võivad moodustuda ning tekkida koostoimes lapse isiksuse omadustega (emotsionaalsus), bioloogiliste põhjustega (tähelepanuvõime) või tuleneda väliskeskonna mõjutustest (kultuuriline erinevus, enneaegne sündimine). Lugema- ja kirjutama õppimine on kompleksne protsess, mis nõuab pidevat õppimist ning aega. (Handler & Fierson, 2011, lk 819–822) Nende oskuste arendamine juba eelkoolieas toob lapsele õppetöös enesekindluse.

Raskused õppimisel võivad tuleneda tihtipeale psüühikahäirest, mille tekkepõhjused on neuroloogilised ning kanduvad edasi perekonniti. Lastel, kellel on raskuseid õppimisel, esinevad ajuprotsesside arengulised eripärad (Liivamägi, Lindre, Pruulmann, & Täär, 2014, lk 16–17):

- tajumise-vastuvõtmise protsesside kahjustus;
- aju seostusprotsesside puudulikus;
- liigutuslik-väljenduslike funktsioonide vähene areng.

Düsleksia on hariduslik erivajadus, mille kohaselt esineb lapsel raskuseid lugemisel. Selle sümptomiteks on alanenud võime tähelepanelikkuses, meeles pidada tekstis esinenud fakte, aeglane lugemisoskus ning tähtede vahelejätmine. Vaeglugemine ei ole seotud madala intelligentsitasemega. (Galaburda, LoTurco, Ramus, Fitch, & Rosen, 2006, lk 1213) Kõrgmaa (2014) poolt läbi viidud uuringu raames testiti 29 esimese

klassi õpilast, kellel esines lugemisraskus. Uuringu käigus selgus, et neil lastel oli alles kujunemas seos tähe ja hääliku vahel ning 41% uuritavatest ei suutnud sõnu kokku veerida. Tulemusi võrreldi kontrollrühmaga, kes kõik oskasid lugeda. (Kõrgmaa, 2014, lk 36) Düsgraafia on hariduslik erivajadus, mille korral esineb puudulik oskus kirjutada. Kirjutamisoskuse puudumise tõttu on häiritud ka hääldamise ning jutu koostamise areng. Õppetöös nõuab kirjutamine käekirja loetavust ning kiirust. (Van Hoorn, Maathuis, & Hadders-Algra, 2013, lk 66) Düskalkuulia on puudulik oskus arvutada ning loendada, samuti lahendada tekstülesandeid, mis sisaldavad arve. Seesugune õpiraskus esineb tavaliselt koos düsleksia või düsgraafiaga. (Price & Ansari, 2013, lk 2) Nii düsleksiat, düsgraafiat kui ka düskalkuuliat on võimalik leevendada eripedagoogilise õppe abil, mis on pikaajaline protsess.

Intellektipuue on ajukahjustus, mille korral on ajutegevus nõrgenenud ning eakohane areng pidurdunud, samuti võib esineda kehalisi puudeid. Puude tagajärjel on isikul vähenenud mõtlemine, mälu, kõne, suhtlemisoskus, emotsioonid ning motooriline areng. (Karlep, 2012, lk 6–7) Intellektipuudega isikul on suurem tõenäosus põdeda ka skisofreeniat (Morgan, Leonard, Bourke, & Jablensky, 2008, lk 364). 2015. aastal läbi viidud uuringust selgus, et intellektipuudega lastel on suurimaks mahajäämuseks kõne areng ning sellest arusaamine (Kuusk, 2015, lk 29).

Kõnepuue on seotud lapse vaimse alaarenguga, mis on märgatav juba eelkoolieas. Lapse kõne on alaarenenud – ta ei suuda hääldada korrektselt sõnu, sõnavara on piiratud ning jutu mõistmisel esineb raskuseid. Sotsiaalkindlustusameti andmetel oli 2016. aastal keele- ja kõnepuudega inimesi Eestis kokku 1 394, kellest alaealisi oli 1 199 (Sotsiaalkindlustusamet, 2017).

Meelepuueteks loetakse kuulmispuuet ning nägemispuuet. Kuulmispuue on meelepuue, mille korral on kuulumistase langenud ning hariduse omandamine on raskendatud (National Dissemination..., 2012). Kuulmispuue võib olla omandatud (haiguse tagajärjel), aga võib olla ka päritud. Kuulmispuudega lapse perekonnal on võimalus valida lapse õpetamisel kas kakskeelse (viipekeel ja eesti keel) või oraalse õpetuse (suultlugemine ja kuulumisjäägile toetumine) kasuks (Püss, 2007, lk 45). Lapseas võib see endaga kaasa tuua vähenenud võimet suhelda, alandada sotsiaalset kaasatust ning esineb raskuseid era- ning koolielus. 2011. aastal avaldatud uuringus selgus, et

kuulmislangust esineb rohkem Madalmaade piirkondades ning võimalusi selle parandamiseks on vähe. Arenguriikides on kuulmisvaegusega isikud üha enam kasutusele võtnud kuulmist soodustavad vahendid (nt kuuldeaparaat). (Stevens *et al.*, 2011, lk 150–151) . Eesti Vabariigis on võimalik kuulmis- ja kõnepuudega õpilastel haridust omandada Tartu Hiie Koolis.

Nägemispuue on puue, mille korral on vähenenud võime näha. Vähenenud võib olla nägemisteravus, vaateväli, tundlikkus kontrastide suhtes ning kohanemisvõime erinevates valgustingimustes, mille korral on vajalik kasutusele võtta abivahendid, mis nägemist parandavad. (Ilgina, 2007, lk 50–51) Silmade abil inimene näeb teda ümbritsevat keskkonda, suhtleb ning loeb. Ka nägemispuue võib olla omandatud või päritud.

Liikumispuue on erivajadus, mille tõttu on raskendatud või puudub täielikult isiku võime liikuda ning iseseisvalt tegutseda, saada hakkama. Liikumispuudega isikud kasutavad liikumise hõlbustamiseks abivahendeid (nt ratastool). Sotsiaalkindlustusameti andmetel elas Eestis 2016. aastal liikumispuudega inimesi kokku 38 514, kellest moodustasid 921 alaealised isikud (Sotsiaalkindlustusamet, 2017).

Kroonilise haiguse korral on inimesel piiratud jõud, vitaalsus ning tundlikkus keskkonna suhtes. Seesugusteks haigusteks võib olla astma, diabeet, epilepsia, leukeemia või aneemia. (National Dissemination..., 2012) Krooniline haigus on üldjuhul ravimatu.

Liitpuue on seisund, mille korral esineb inimesel kaks või enam puudetüüpi. Sotsiaalkindlustusameti andmetel elas Eestis 2016. aastal liitpuudega inimesi kokku 51 139, kellest moodustasid 3 959 alaealised isikud (Sotsiaalkindlustusamet, 2017).

Kohanemisprogrammi määruse § 2 lg 1 alusel on uussisserändaja isik, kes on Eestis elanud seaduslikult vähem kui viis aastat (Kohanemisprogramm, 2014). Uussisserännanust õpilase all mõistetakse last, kelle kodune keel ei ole eesti keel ning kes ei ole eesti keelt kunagi õppinud. Õpilase motivatsiooni keeleõppeks määrab Eestis elamise põhjus ja siinviibimise ajaline kavatsus. Olulist rolli mängib lapsevanema tugi keeleõppes. 2014/2015. õppeaastal õppis Eestis koolides kokku 92 uussisserändajast

õpilast. (Härsing & Rannaääre, *s.a*) 2012. aastal koostatud viidi Rootsi õpetajate seas läbi uuring, mille põhjal selgus, et uusimmigrant-lastest õpetamisel on oluline õpetajate ettevalmistus, mis tagavad valmisoleku töötada sellise õpilastega. Samuti leiti, et parim viis hariduse omandamiseks on õppimine väikestes rühmades, kus igale õpilasele jätkub aega ning tähelepanu. (Liiv, 2012, lk 35–36)

Haridusliku erivajaduse alatüübiks on andekus. Andekuseks võib pidada loomulikku võimet või annet, mille korral laps on edukam nii õppetöös kui ka huvitegevuses kui tema eakaaslased. Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel Tartu Ülikooli Teaduskoolis läbi viidud uuringu põhjal peavad 31 koolipsühholoogi, kes uuringus osalesid, andekaks õpilaseks last, kes on vaimselt võimekas (nt mõtlemise kiirus), kellel on head tulemused, on huvi, motiveeritus ning loovus (Saul, Sepp, & Päiviste, 2007, lk 20). Soomes on loodud andekatele õpilastele kokku 56 erikooli, kus lastel on võimalus õppida vastavalt oma võimetele. Näiteks on võimalus õppida kakskeelses koolis, kus õpitakse nii soome ning vastavalt õpilase valikule inglise, prantsuse, saksa või vene keeles. Erikooli õppima pääseb laps oma keskmise hinde ning sisseastumiseksami alusel. (Kuusisto & Tirri, 2013, lk 89) Andekaid õpilasi koolis ei pruugi olla lihtne märgata tulenevalt õpilaste arvukusest koolis ning klassis. Õpilase võimekus tuleb kindlaks teha juba algklassides, sest ainult sel viisil on võimalik rakendada tema vajadustele vastavat eriõpet.

Emotsionaalsed ja käitumisraskused võivad tuleneda ühiskonnas toimuvate pidevate muutuste tõttu. Eestis esines 2016. aastal Statistikaameti andmete põhjal kogurahvastikust käitumishäireid 4 784 inimesel (Eesti Statistikaamet). Seesugused häired on levinuimad psüühikahäired laste seas. Igal käitumisel on põhjus, eesmärk ning ka tagajärg. Põhjuseid, miks laps käitub oma eakaaslastest erinevalt, võib olla mitmeid. Käitumishäirete taga võib olla lapse kodune olukord, mis võib hõlmata vägivaldseid suhteid perekonnas, terviseprobleeme, turvatunde puudumist, üksikvanemaga elamist või majanduslikku ebastabiilsust. Lapsel võib olla puudu armastusest ja lähedusest. Seesuguseid tundeid mittekogedes muutub alles arenev ning maailmaavastav noor halbade käitumismustrite ohvriks. Väljapääsu leiab õpilane tegevustes, mis eakaaslaste seas tunnustust leiab. Ebameeldiva käitumise eesmärgiks lapse puhul võib olla soov saada tähelepanu ning näidata, et keegi ei saa seada takistusi. Käitumishäired on

ravitavad ning probleemne käitumine võib areneva lapse puhul taanduda, kuid kui halvad käitumismustrid on esinenud pikema aja jooksul, on neist raskem vabaneda. Teostatav ravi on pikaajaline ning laps vajab pidevat jälgimist ja vanemate-, kooli- ning teiste spetsialistide poolset toetust, mis tekitab ravitavas turvatunde. (Meos, Koolmeister, Nool, 2014, lk 27, 33).

Aktiivsus- ja tähelepanuhäire tunnusteks on üliaktiivsus, mille korral laps ei suuda püsida kaua ühe koha peal, ja vähenenud tähelepanuvõime, mille korral puudub võime keskenduda ühele asjale. Samuti puudub lapsel võime pidurada oma mõtteid ning käitumist. Aktiivsus- ja tähelepanuhäire all kannatab ligikaudu 3–5% kooliealistest lastest. Seesugune häire avaldub juba varases lapseas ning on ajas püsiv. Aktiivsus- ja tähelepanuhäire ravi on pikaajaline protsess, mille käigus saab laps psühhosotsiaalset ravi ning vajadusel ka meditsiinilisi ravimeid. (Kandimaa, Koolmeister & Parksepp, 2014, lk 39, 41)

Rahvusvahelise Haiguste Klassifikatsiooni 10. versiooni (RHK-10) alusel on sõltuvushäire vastupandamatu tung tarvitada psühhoaktiivset ainet. Sõltuvuse tunnusteks on soov ning vajadus manustada meelemürki, võimetus kontrollida oma tegevust ja tarbitava aine kogust ning eraldumine ühiskonnaelust. (Maailma Tervishoiuorganisatsioon, 1992)

Hariduslike erivajadustega noori peab motiveerima, tuleb märgata nende tegevustes positiivseid pooli ning võimaldada sobilikud tingimused vastavalt nende vajadustele hariduse omandamiseks. Selliseid õpilasi tuleb abistada koheselt, sest avalduvad häired võivad põhjustada suuremaid raskusi hilisemas töö- ning eraelus.

1.2. Ülevaade hariduslike erivajadustega õpilasi toetavatest tugispetsialistidest ja –meetmetest Eestis

Haridusliku erivajaduse märkamine õpilasel juba varakult on olulisel kohal. Varajane märkamine ning muredele lahenduse otsimine aitab ennetada ning kahandada probleemide süvenemist. Reeglina on esimeseks märkajaks klassiõpetaja, kellega probleemne õpilane igapäevaselt kokku puutub. Tihti peale puuduvad õpetajatel

kogemused, kuidas edasi tegutseda ning pöördutakse koolis töötavate tugispetsialistide poole.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 37 lg 2 alusel on õpilasele tagatud tasuta eripedagoogi, logopeedi, psühholoogi ning sotsiaalpedagoogi teenus (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2016). Nende spetsialistide ülesandeks on toetada hariduslike erivajadustega õpilasi koolis ning õppetöös, et tagada laste hakkamasaamine ning läbi selle ka õpilaste heaolu.

Eripedagoog on spetsialist, kelle ülesandeks on õppetöö käigus suunata ja toetada õpilase isiksuse arengut eakohasusele vastavalt. Õppetöös hariduslike erivajadustega õpilasega, on eripedagoogil vajalik valida õppemeetod, mis on lapse jaoks sobivaim ning parim arengu toetamisel. (Plado, 2007, lk 75)

Logopeed on spetsialist, kelle ülesandeks on pakkuda ravi lapsele, kelle kõne pole eale vastavalt piisavalt arenenud. Töö valdkondadeks on kõnearendus (kõnelemine, kuulamine, lugemine ja kirjutamine), psüühiliste protsesside (mälu ja mõtlemine) ja motoorika arendamine (tähelepanu) (Viks, Pormeister, & Raudsepp-Alt, 2007, lk 69).

Koolipsühholoog on spetsialist, kelle ülesandeks on ennetada probleeme, nõustada ja konsulteerida, et tagada koolis ning õpilaste seas õhkkond, mis on õppetegevust motiveeriv. Töö hõlmab endas õpilase vaatlemist ja testimist, mis võimaldab anda hinnangu lapse erivajaduse kohta, kuid ei võimalda panna diagnoosi. Koolipsühholoog on isik, keda saab usaldada. (Järv, 2007, lk 83–85)

Sotsiaalpedagoog on spetsialist, kelle ülesandeks on ennetada sotsiaalsete probleemide teket ning olemasolevate probleemide lahendamine. Sotsiaalsed mured on seotud last ümbritseva keskkonna ning selles valitsevate suhetega. Murekohtadeks koolis võib õpilaste jaoks kujuneda näiteks koolikohutuse mittetäitmine, alanenud hinded, käitumisraskused, kiusamine ja terviseprobleemid. (Ameljušenko, 2007, lk 78–82)

Eripedagoog, logopeed, psühholoog ning sotsiaalpedagoog teevad omavahel tihedat koostööd, kuid tähtis on tugispetsialistide töös ka koostöö lapsevanemate, õpetajate ning teiste professionaalide vahel. Koostöö hõlmab endas pidevat suhtlemist, toetamist ning

lapse vaatlemist ja hindamist, mis on oluline, et võimaldada parimad tugimeetmed lapse eakohaseks arenguks.

Nõustamiskomisjoni ülesandeks on haridusliku erivajadusega õpilaste õppe korraldamine. Komisjoni moodustavad eripedagoog, logopeed, koolipsühholoog, sotsiaaltöötaja ja maa- või linnavalitsuse esindaja. Nõustamiskomisjon toetub oma töös õpilasele eelnevalt tehtud pedagoogilistele, psühholoogilistele ning meditsiinilistele uuringutulemustele. (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2016) Õpilasi võib õppenõustamiskomisjoni saata õpiraskuste ning terviseprobleemide esinemisel, mis ei võimalda lapsel haridust omandada tavatingimustel.

Alaealiste komisjoni eesmärk on ennetada ja vähendada alaealiste õigusrikkumisi läbi erinevate mõjutusvahendite. Alaealise mõjutusvahendite seaduse § 12 lg 2 alusel kuuluvad alaealiste komisjoni haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualaste töökogemustega isikud, politseiametnik, kriminaalhooldusametnik ja maavalitsuse koosseisuline teenistuja, kes on alaealiste komisjoni sekretär (Alaealise mõjutusvahendite..., 1998). Oma töös teeb komisjon koostööd erinevate spetsialistidega, korraldab koolitusi, annab välja juhendmaterjale ning kohaldab alaealistele mõjutusvahendeid.

EHIS-e (Eesti Hariduse Infosüsteem) klassifikaatoris on tugimeetmed jaotatud alljärgnevalt (Eesti..., 2008):

1. õpiabirühm;
2. õpiabirühm logopeedilist abi vajavatele õpilastele;
3. eesti keel teise keelena õpe;
4. tugiisik Sotsiaalministeeriumi määruse kohaselt;
5. tugiisik koolikorraldusliku meetmena;
6. individuaalne õppekava;
7. koduõpe tervislikel põhjustel;
8. haiglaõpe;
9. koduõpe vanemate soovil;
10. õppimine välisriigis.

Õpiabirühm on Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 51 lg 1 järgi põhiharidust omandavale õpilasele eripedagoogilise või logopeedilise abi osutamiseks mõeldud

rühm, milles õppivate õpilaste piirnorm on kuus (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2016). Haridus- ja teadusministri poolt välja antud Hariduslike erivajadustega õpilaste klassides ja rühmades õppe ja kasvatuse korraldamise alused ning õpilaste klassi või rühma vastuvõtmise või üleviimise, klassist või rühmast väljaarvamise ning ühe õpilase õpetamisele keskendatud õppe rakendamise tingimused ja kord määruse § 18 lg 3 kohaselt võetakse õpilane õpiabirühma individuaalse arengu jälgimise kaardi alusel, vanema nõusoleku ning direktori otsuse korral (Hariduslike erivajadustega..., 2014). Õpiabirühmad on üks populaarsemaid kasutusel olevaid tugimeetmeid. Need on suunatud kergematele ja enim levinud hariduslike erivajadustega õpilastele. Logopeedilist tuge saavad ligikaudu 12 000 õpilast aastas ning ajutisest õpiraskusest ülesaamiseks paigutatakse õpiabirühma umbes 8 000 õpilast aastas. (Kallaste, 2016, lk 38)

Eesti keel teise keelena õpe on suunatud muukeelsetele lastele, kellel puudub kokkupuude siinse keele ja kultuuriga. Keeleõppe eesmärgiks on põhikooli lõpuks saavutada B2-keeleoskustase, mis on aluseks õpingute jätkamiseks gümnaasiumis. Võõrkeele omandamisel on oluline koht pideval keelepraktikal, sest sel viisil areneb õpilase suhtlemisoskus eesti keeles. Kooli teiste aineõpetajatega tehakse pidevat koostööd, et arendada õpioskuseid. Keeleõppija hindamisel kasutatakse kujundavat hindamissüsteemi, mis aitab õpilast suunata. Olulisel kohal on tunnustamine ning väikeste edusammude märkamine. (Innove, *s.a.*)

Sotsiaalhoolekande seaduse § 23 lg 1 järgi on tugiisikuteenus sotsiaalteenus, mille eesmärgiks on toetada isiku hakkamasaamist tema erivajadusest lähtuvalt (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015). Tugiisiku tööülesanneteks on korra ja turvalisuse tagamine, õpetamine, abistamine, saatjaks olemine ning töö dokumenteerimine. Olulisel kohal tugiisikutöös on koostöö, mis toimub tugiisiku, õpetajate, lapsevanemate ning muude spetsialistide vahel. 2014. aastal oli tugiisik koolikorraldusliku meetmena 50 õpilasele ning Sotsiaalkaitse ministri käskkirjaga oli tugiisik määratud 36 õpilasele. (Kallaste, 2016, lk 38)

Individuaalne õppekava (edaspidi IÕK) on tugimeede, mis on koostatud hariduslike erivajadustega õpilasele, kes vajab eritingimusi võimetekohaseks õppimiseks. IÕK koostatakse põhikooli riikliku õppekava (PRÕK) või põhikooli lihtsustatud riikliku

õppekava (LÕK) alusel, seda olenevalt sellest, kumma õppekava alusel õpilane õpib. IÕK koostamisel lähtutakse õpilase eripäradest ning isiklikest vajadustest, millest tulenevalt võib kohandusi teha nii õppesisus, -protsessis, -kestuses, -koormuses, kui ka õppekeskkonnas. Õppekava koostamist koordineerib HEV koordinaator, kes on olemas igas koolis ning kelle ülesanneteks on alustada IÕK täitmist, suhelda lapsevanemate ning spetsialistidega. Uue õppekava koostamiseks on vajalik läbida haridusliku erivajadusega õpilasel pedagoogilis-psühholoogiline uuring, seejärel tehakse otsus lapse õpivõimekuse osas, mis vormistatakse direktori käskkirjana, seejärel jaotatakse ülesanded õpilasega tegelevate spetsialistide vahel ning koostatakse õpetaja töökava. (Kontor, Tiirmaa, Randma, & Kulderknup, 2013, lk 12–17)

Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord määruse § 1 lg 1 kohaselt käsitletakse koduõppena õpingute sooritamist väljaspool kooliruumi, mida on võimalik rakendada õpilase tervisliku seisundi tõttu (koduõpe tervislikel põhjustel) või vanema taotluse alusel (koduõpe vanema taotlusel). § 3 alusel korraldab koduõpet tervislikel põhjustel kool, kuhu nimekirja laps on kantud ning õpet viiakse läbi vähemalt kaheksa õppetunni ulatuses nädalas. Määruse § 6 alusel korraldab ja finantseerib koduõpet vanema taotlusel lapsevanem ise, samuti vastutab vanem õpitulemuste eest. Õpingute raames võimaldab kool kasutada õpikuid, tööraamatuid, töövihikuid ja töölehti. Määruse § 1 lg 4 alusel mõistetakse haiglaõppe all olukorda, kus haiglas ravil viibiva kooliealisele õpilasele õppetöö viiakse läbi haiglaruumides. Haiglas õppe läbiviimisel arvestatakse õpilase tervisliku seisundi, läbiviidavate protseduuride ning päevakavaga. (Koduõppe ja..., 2010)

Aja jooksul on hariduslike erivajaduste liike EHIS-es muudetud, näiteks on juurde lisatud võimalus märkida autismispektrihäire esinemine õpilasel. Seesugused muutused klassifikaatoris muudavad keerukaks trendide jälgimise õpilaste erivajaduste suhtes. Tugimeetmete efektiivsuse hindamiseks kvantitatiivsete meetoditega, peab olema määratud õpilasel nii hariduslik erivajadus kui ka meetmete vajadus. Samuti on võimalik hindamisi teostada kvalitatiivseid või kombineeritud meetodeid kasutades, kuid see ei pruugi tulemusi samamoodi üldistada ning kokku võtta. (Kallaste, 2016, lk 46)

Koolisüsteemis on õpilaste jaoks tugispetsialistide ning –meetmete olemasolu, nende sobiv ja õigeaegne rakendamine, tähtsal kohal. Tugispetsialistid on isikud, kes tegutsevad hariduslike erivajadustega õpilaste heaolu nimel, eesmärgiga tagada parim võimalik tugimeede nende haridusteel. See on koostöö kodu, kooli, tugispetsialistide ning lapse vahel.

2. UURING HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA ÕPILASTE TUGITEENUSTE KÄTTESAADAVUSEST PÄRNU ÜLEJÕE PÕHIKOOLI NÄITEL

2.1. Ülevaade Pärnu Ülejõe Põhikoolist

Pärnu Ülejõe Põhikool on Pärnu linna hallatav kool, mis asub Pärnus Ülejõe linnaosas. Kool on põhiharidust andev üldhariduskool, kus õpe toimub I, II ja III kooliastmel. Kooli tegevus on reguleeritud erinevate dokumentatsioonide, haldus normatiivide, määruste, käskkirjade ja ametijuhenditega.

Pärnu IV Keskkool alustas oma tööd 1954. aastal ning alates 1995. aastast sai kooli uueks nimeks Pärnu Ülejõe Gümnaasium. Seoses Pärnu linna koolistruktuuri muudatustega, kannab kool alates 2015. aasta sügisest nime Pärnu Ülejõe Põhikool. Kooli visioon on olla kool, kus väärtustatakse teadmisi, arengut, loovust ja traditsioone. Missiooniks pakkuda õpikeskkonda, mis on õpilase jaoks toetav ning kus õpilasest kasvaks vastutustundlik kodanik. (Pärnu Ülejõe..., 2016)

Pärnu Ülejõe Põhikooli tugevused (Pärnu Ülejõe..., 2016):

- tegevust toetab kindel struktuur: koolis töötavad õpetajad kuuluvad aineühendustesse, mille tööd koordineerivad aineühenduste juhid. Läbi sealsete tegevuste on õpetajatel võimalus osaleda kooli arendustegevuses;
- kooli juhtkond on kättesaadav probleemide korral kogu tööpäeva vältel;
- toimuvad iganädalased juhtkonna koosolekud, kuhu on oodatud kooli töötajad, õpilased, lapsevanemad ja huvigruppide esindajad;
- koolil on olemas tagasisidesüsteem;
- toimuvad sisehindamised ning kaasamised;
- töötajaid motiveeritakse ja tunnustatakse;
- toimib koostöö koostööpartneritega.

Pärnu Ülejõe Põhikooli põhimääruse § 12 alusel toimub koolis statsionaarne õpe, kus õpe toimub 9. klassini. Koolis on loodud õpiabirühmad eripedagoogilise või logopeedilise abi osutamiseks. Samuti on loodud klassid põhiharidust omandavatele õpiraskustega õpilastele. (Pärnu Ülejõe..., 2015) Õpiraskustega klassid on mõeldud esimese kuni üheksanda klassi õpilastele ning hetkel tegutsevad koolis kolmanda- neljanda klassi liitklass, viienda-kuuenda klassi liitklass, seitsmes klass, kaheksas klass ning üheksas klass, mis on mõeldud õpiraskustega õpilastele. Pärnu Ülejõe Põhikool pakub võimalust õppida individuaalse- või lihtsustatud õppekava alusel, vajadusel on võimalik kohaldada ka ühele õpilasele keskendatud õpet või taotleda koduõpet. Koolis tegutseb ka abiõpetaja, kes aitab õpilasi ainetundides.

2.2. Uurimismeetod ja valim

Käesoleva uurimuse läbiviimiseks kasutatakse kombineeritud meetodit ehk kvalitatiivset meetodit, kus andmete kogumiseks viiakse läbi poolstruktureeritud intervjuud spetsialistidega ning kvantitatiivset meetodit, kus andmekogumiseks kasutatakse ankeetküsitlust lapsevanematega. Kvalitatiivne uurimisviis on mõeldud info saamiseks, et mõista inimsüsteeme. Üheks kvalitatiivseks uurimismeetodiks on intervjuud ja need viiakse tavaliselt läbi uuritavate tavapärasel loomulikus keskkonnas. Kvalitatiivne lähenemine annab võimaluse saada detailseid kirjeldusi inimeste arvamustest, mis põhineb kogemustel. (Õunapuu, 2014, lk 52–53)

Uuringu üldkogumi moodustavad kõik Pärnu Ülejõe Põhikooli hariduslike erivajadustega laste vanemad, kelle lastele osutatakse koolipoolset tugiteenust. Kokku oli üldkogumis 213 lapsevanemat. Ankeetküsitlusele (vt lisa 2) vastasid kokku 86 lapsevanemat, kes moodustasid uurimuse lõpliku valimi. Kokku määratlesid lapsevanemad küsitluses oma rolli perekonnas nii: 67 ema, 10 isa ning 9 vastanut „muu“. Küsimused olid kõikidele lastevanematele ühesugused ja vastata võis oma sõnadega. Respondentidele tutvustati enne ankeetküsitlusele vastamist töö eesmärgid ning andmete kogumise põhjuseid. Samuti lubati tagada respondentide anonüümsus ning isikute mitteseostamine andmetega, seega ei ole vastajaid võimalik töös isikuliselt välja tuua. Küsitlus saadeti lapsevanemale koju paber kandjal, millele vastati ajavahemikul 08.03.17–15.03.17. Pärast uuringu läbiviimist loeti saadud ankeedid läbi

ning kõik andmed sisestati tekstitöötlusprogrammi Microsoft Wordi. Andmed kategoriseeriti ja analüüsiti teemade kaupa. Selleks, et leida seoseid, sarnasusi ja erinevusi, võrreldi ankeetküsitlustest saadud andmeid omavahel. Andmete analüüsimiseks kasutati temaatilist analüüsi, kus andmete analüüs algas kodeerimisega. Andmed jaotati kategooriatesse ja seejärel koondati teemadeks.

Uuringu teises osas intervjueriti spetsialiste Pärnu Ülejõe Põhikoolist: hariduslike erivajadustega õpilaste koordinaatorit, koolisotsiaalnõustajat, koolipsühholoogi ning eripedagoogi. Koostati neli erinevat intervjuuküsimustikku: üks hariduslike erivajadustega õpilaste koordinaatorile (vt lisa 3), teine koolisotsiaalnõustajale (vt lisa 4), kolmas koolipsühholoogile (vt lisa 5) ning neljas eripedagoogile (vt lisa 6). Intervjuudes kasutatavad küsimuse erinesid, sest iga spetsialisti ülesanded HEV õpilase toetamisel on erinevad.

Hariduslike erivajadustega õpilaste (HEV) koordinaator omab kõrgharidust ning on töötanud selles ametis viis aastat. Lisaks HEV koordinaatori ülesannetele on respondent ka ametilt kasvatustöö metoodik, siis suur osa tööst kuulub ka igapäevaste kasvatustöö probleemide lahendamisele (nt laste käitumisprobleemid, pidev suhtlus vanematega tugikomisjonis, võrgustikes ja ümarlaudades, materjalide ettevalmistamine alaealiste komisjonile).

Koolisotsiaalnõustaja omab kõrgharidust ning on töötanud selles ametis 18 aastat. Töö peamiseks eesmärgiks on toetada noort põhihariduse omandamisel. Peamiselt pöörduakse koolisotsiaalnõustaja poole kui esineb käitumis-, tervise- ja koduseid probleeme. Spetsialisti vastus küsimuse peale, miks töötate koolisotsiaalnõustajana, esitatakse järgnevalt.

„/.../ Töös on motiveeriv eesmärk– püüd lapse individuaalse arengu ja hariduse poole. Töö on rutiinivaba ja loominguline ning on olemas kooli- ja linnaruumi ning selle lähiümbrust haarav optimaalne spetsialistide võrgustik ning väga head kollegiaalsed suhted töökohal.“ /koolisotsiaalnõustaja/

Koolipsühholoog omab kõrgharidust ning on töötanud selles ametis 12 aastat. Spetsialisti tööülesanneteks on laste, lastevanemate (ka teiste pereliikmete) ning

õpetajate psühholoogiline nõustamine, testide teostamine ning koostöö erinevate spetsialistidega.

Eripedagoog omab kõrgharidust ning on töötanud selles ametis 20 aastat. Pedagoogi peamiseks tööülesandeks on erivajadusega õpilase toetamine õppetöös lähtuvalt tema erivajadusest.

Intervjuuküsimused edastati vastajatele eelnevalt enne intervjuud, andes aega mõelda ja ettevalmistuda. Keskmine intervjuu pikkus oli 30 minutit. Kõik intervjuud viidi läbi näost-näku kohtumisel ajavahemikul 22.03.17–23.03.17. Intervjuud lindistati, seejärel transkribeeriti, millele järgnes andmete segmentimine, kus moodustati sarnaste tunnuste alusel rühmad, seejärel kodeeriti ning moodustati kategooriad. Intervjueeritavatele tagati konfidentsiaalsus ning paluti luba vajadusel uuesti kontakteerumiseks.

Käesolevas töös kasutab autor viitamissüsteemi, kus V tähendab vastajat ning sellele järgnev number näitab, mitmes vastaja ta on. Näiteks V1 tähendab, et kasutatakse esimese vastaja tsitaati. Respondentide viited algavad V1 ja lõppevad viitega V7. Tsitaatide järel on toodud kaldkriipsude vahel respondendi number nt /V1/ („V“ tähistab vastajat ning „1“ respondenti). Tsitaadist väljajäetud laused on tähistatud märgiga /.../. Küsitlus oli valimile vabatahtlik. Intervjueeritavate spetsialistide vastuste viitamisel kasutab töö autor spetsialistide ametinimetusi.

2.3. Uurimisandmete analüüs ja tulemused

2.3.1. Lastevanemate hinnang hetkeolukorrale

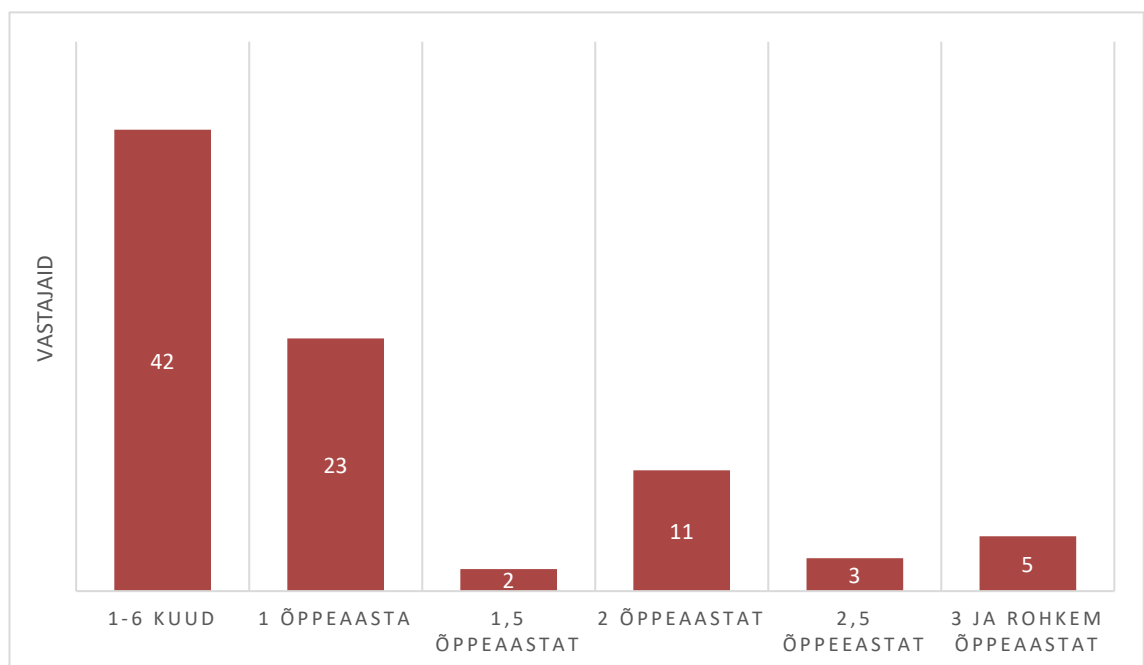
Käesolevas peatükis analüüsitakse ning esitatakse küsimustike käigus kogutud andmed teemade lõikes. Teemad on jaotatud kolmeks: ülevaade respondentide lastele rakendatud tugiteenustest, lastevanemate teadlikus kooli poolt pakutavatest tugiteenustest ning rahulolust nendega.

Küsimustik saadeti kõikidele hariduslike erivajadustega õpilaste vanematele, kelle lapsed õpivad Pärnu Ülejõe Põhikoolis esimesest kuni üheksanda klassini, kokku 213 vanemale. Küsimustikule vastasid 86 vanemat. Vastajate hulgas oli nii emasid (67), isasid (10) kui ka hooldajaid (9). Uurimuses püüti teada saada, milliseid tugiteenuseid

on õpilastele rakendatud, kui teadlikud on lapsevanemad koolis osutatavatest tugiteenustest, kuidas hindavad õpilaste vanemad osutatavaid tugiteenuseid ning nende tulemuslikkust lapsele.

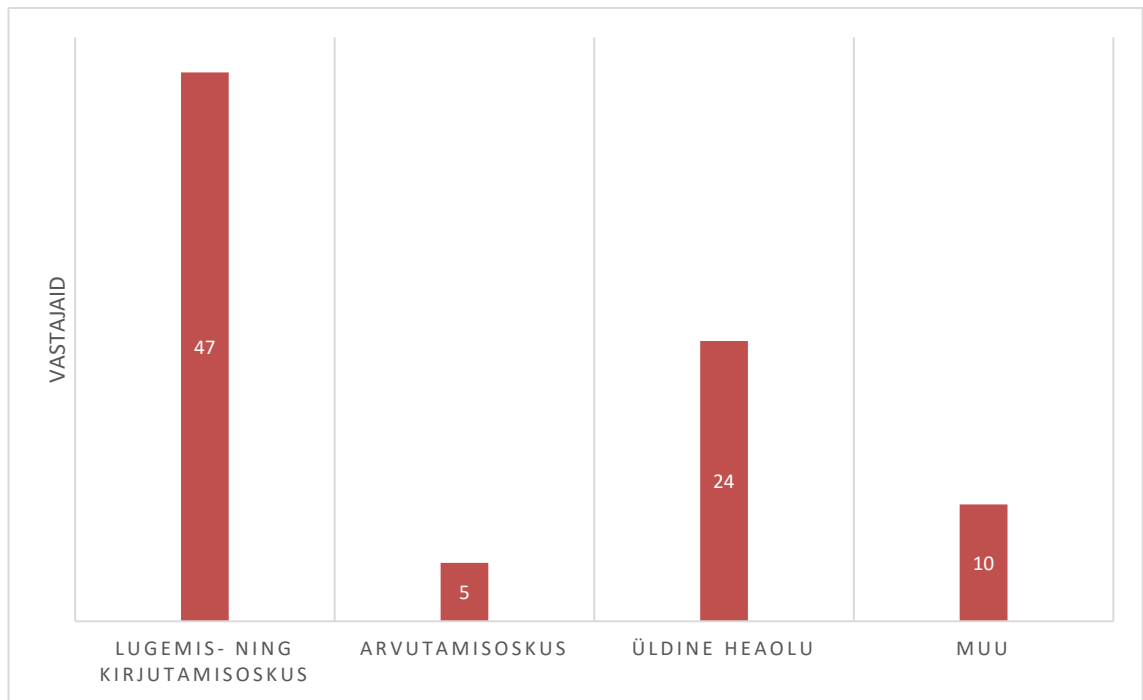
Vastustest selgus, et tugiteenustena osati kõige enam välja tuua eripedagoogilist õpiabi ehk parandusõpet, logopeedi- ja psühholoogi teenust ning võimalust õppida väiksemas kollektiivis ehk õpiraskustega õpilaste klassis. Neid kooli poolt võimaldatavaid tugiteenuseid rakendatakse ka vastanute lastele kõige enam. 86 vastajast seitse pöördus ise tugiteenust osutava spetsialisti poole, et leida lahendus lapse mahajäämusele. See võib tuleneda sellest, et just õppetöö käigus on ilmnenud probleeme, mis vajavad tugispetsialisti kaasamist õpilase eakohasel arenemisel.

Hariduslike erivajadustega õpilastele on tugiteenused rakendatud ajaliselt vastavalt sellele, kui suur on mahajäämus õppetöös, kui kiire on olnud lapse areng ja kui tõsine on erivajadus. Samuti võib erivajadus aja jooksul muutuda. Vastustest selgus, et ajaliselt kõige enam on rakendatud tugiteenuseid ühe kuni kuue kuu vältel, järgnes ühe õppeaasta vältel (vt joonis 1). Põhjus, miks rakendatakse tugiteenuseid pigem lühiajaliselt, on see, et õpilane võib selle aja jooksul areneda ning järgi jõuda õppetöös.

Joonis 1. Ajaline tugiteenuste rakendatavus (autori koostatud)

Vanemate vastustest selgus, et tugiteenuste puudumisel, oleks kõige enam raskendatud lapse lugemis- ning kirjutamisoskus, mis on ühiskonnas laialdane ning levinud probleem. Antud erivajadust lapse arengus nimetas 47 lapsevanemat, mis on 55% koguvastanutest (vt joonis 2). Esines ka vastuseid, kus tugiteenuste rakendamisel on paranenud lapse üldine heaolu.

Joonis 2. Tugiteenuste rakendamisel paranenud vajadused (autori koostatud)

„/.../ Minu lapsel puuduks tugiteenuste puudumisel võimalus õppida normaalset elurütmi ja teiste hulka sulandumist.“ /V1/

„Kui õpiraskustega õpilaste klassi poleks saanud, oleks kool pooleli jäänud. Mu laps suudab nüüd koolis käia.“ /V2/

Pärast tugiteenuste rakendamist märkasid 63 lapsevanemat muutusi oma lapse arengus. Kõige enam toodi välja, et paranenud on laste lugemis- ning kirjutamisoskus. Leiti ka, et tänu tugiteenuste rakendamisele on laps muutunud rahulikumaks ja rõõmsameelsemaks, laste suhtumine kooli on positiivsem.

„Mu laps on tänu väiksemas klassis õppimisele tunduvalt rahulikum, kodused tööd jõuab enamasti juba tundides valmis. Tänu sellele jääb tal aega huvitegevuseks.“ /V3/

„Tänu logopeedilisele abile oskab ta eristada sulghäälikuid.“ /V4/

Üldiselt leiti, et lapse efektiivsem toetamine ei ole erinevatel põhjustel takerdunud, kuid kolm lapsevanemat leidsid, et psühholoogi ülekoormatuse tõttu ei ole nad vajadusel abi saanud.

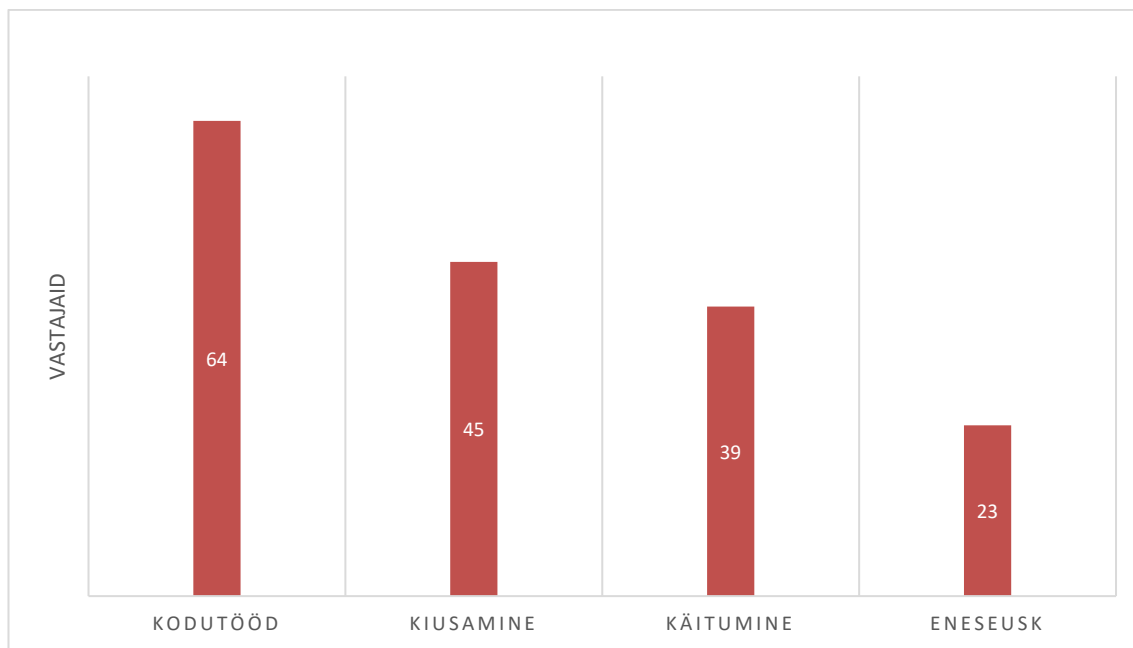
„Meil tekkis vajadus psühholoogi juurde minna, vastuseks öeldi, et olevat ülekoormatud.“ /V5/

Samuti vastasid seitse vanemat, et töö tõttu ei ole neil võimalik olla lapse jaoks pidevalt olemas. Koostööd kooli tugispetsialistide ning klassijuhatajaga peeti vastavalt vajadusele olemasolevaks, kuid läbiva tagasiside saamine lapse arengu suhtes on puudulik.

„Tihtipeale pean lapselt küsima infot. Tekib küsimus, milleks on e-kool?“ /V6/

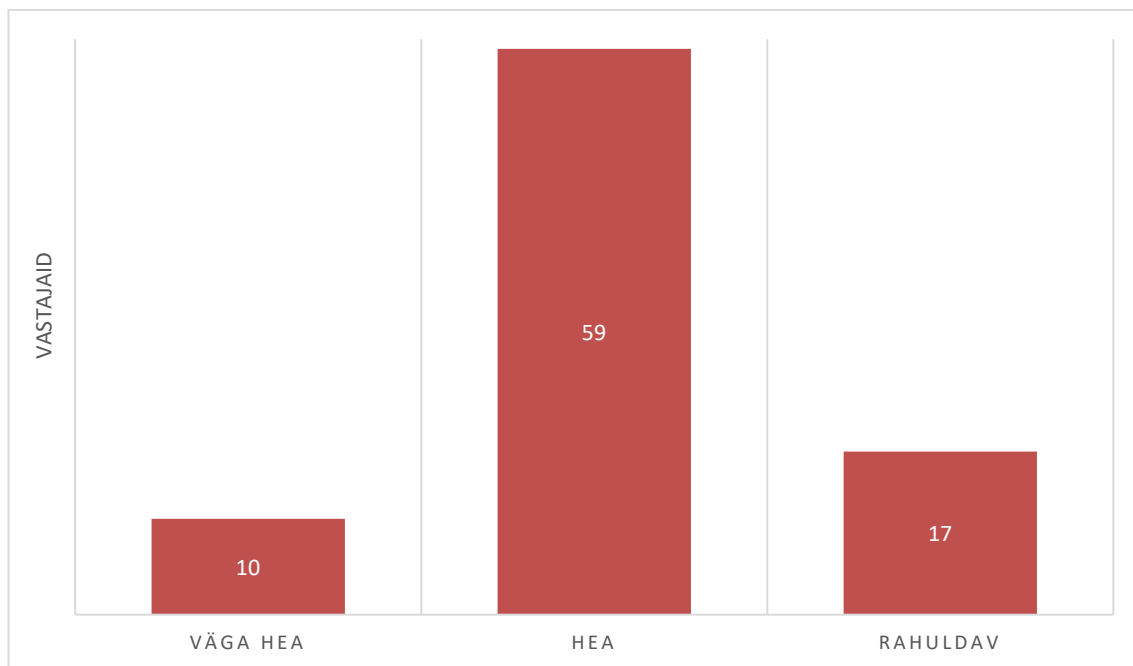
„Kui vajadus, saan alati koolist abi!“ /V7/

Läbivalt valmistab lastevanematele muret koduste tööde rohkus, kus laps vajab pidevat abi ning suunamist, koolikiusamine klassikaaslaste poolt, lapse usk enesesse, lapse oskus käituda ning olla tähelepanelik (vt joonis 3). Koduste tööde rohkus võib tuleneda suurest klassikollektiivist, kus õpilastele tehakse vajalikku ning põhjalikku selgitustööd õppeteemade jooksul. See aga aeglustab töövihikute täitmist ning seetõttu jäävad ülesanded õpilasele täitmiseks koju, et õpitud teema kinnistuks. Eeltööd kiusamise, eneseusu ning käitumise teemal saab lapsevanem teha juba kodus ning seda juba lapse varases eas.

Joonis 3. Lapsevanemate murekohad (autori koostatud)

Lapsevanemad on rahul, et kool pakub erinevaid võimalusi tugiteenuste osas. Hinnatakse, et tugiteenuseid on võimalik saada koolis, tugiteenused on tunniplaani üks osa (nt logopeediline abi), on võimalik rakendada teist hindamissüsteemi. Samuti avaldatakse tänu õpiraskustega õpilaste klassis õppimise võimaluse üle. Lapsevanemad hindavad kooli poolt pakutavate tugiteenuste paindlikkust, õpetajate professionaalsust lähenemisel õpilasele ning individist lähtumist (vt joonis 4). „Halvaks“ ning „väga halvaks“ ei pidanud kooli tugiteenuseid ükski lapsevanem.

Joonis 4. Lapsevanemate hinnang kooli suhtumisele (autori koostatud)

Lapsevanematele pakub rõõmu lapse areng, soov õppida ning koolis käia. Vastanute mõtted lapse tuleviku suhtes on lihtsad – laps lõpetaks kooli ja saaks edasises elus hakkama, et lapse kõrval oleksid inimesed, kes teda hoiaksid ja armastaksid. Esines ka hirmu, et laps peab minema tagasi õpiraskustega õpilaste klassist tavaklassi, mille korral võib laps taas muutuda närviliseks ja kurvameelseks.

2.3.2. Tugispetsialistide hinnang hetkeolukorrale

Uurimuse käigus viis töö autor läbi neli intervjuud Pärnu Ülejõe Põhikoolis töötavate eriala spetsialistidega: hariduslike erivajadustega õpilaste koordinaatoriga, koolisotsiaalnõustajaga, koolipsühholoogiga ning eripedagoogiga. Intervjuuküsimused on üldjoontes sarnased ning see annab võimaluse võrrelda ekspertide nägemust hariduslike erivajaduste õpilastega seotud olukorrast.

Küsitlusest lastevanemate seas selgus, et tugispetsialistide vastuvõtule võib olla keeruline aega saada, kuna spetsialistide töökoormus on suur. Koormuse muudavad suureks hariduslike erivajadustega õpilaste ning teiste erinevate probleemide ja muredega laste juurdekasv iga õppeaastaga. Intervjuust eripedagoogiga selgus, et töökoormus on piisav, kuid tugispetsialistide jaoks on koormus tõepoolest suur.

„Töö on pingeline, tegemist on küsimustega elu pahupoolelt- seda suudab teha vaid siis, kui on olemas toetav ja kokkuhoidev tugispetsialistide meeskond, head suhted kolleegidega ja oma koostööpartneritega (võrgustikuga) väljaspool kooli. /.../“ /HEV koordinaator/

Koostööd ja suhteid lastevanemate ning kolleegidega pidasid kõik intervjueritavad spetsialistid tihedaks ning heaks. Tekkiva või esineva probleemi korral reageeritakse koheselt võttes ühendust õpilase perekonnaga ning seejärel kaasatakse erinevaid eriala spetsialiste, kes on piisavalt pädevad probleemiga tegelema ning nõu andma. Lapsevanemal on võimalik saada tagasisidet lapse arengu kohta arenguevestluste ning kaks korda aastas ka individuaalse arengu jälgimise kaardi kaudu, mis on avatud igale tugiteenust saavale lapsele. Samuti on igal vanemal võimalus pidevalt suhelda lapse klassijuhatajaga.

„/.../ Suhted vanematega on enamasti head, tõsisemate probleemide korral, mida vanem ei taha tunnustada, alguses keerulised, kuid mõne aja möödudes reeglina head. /.../“ /HEV koordinaator/

„/.../ Ühegi probleemi puhul ei ole võimalik last aidata ilma kodu kaasamata. /.../“ /koolisotsiaalnõustaja/

„/.../ Koostöö lapsevanematega on väga tihe. Tavaliselt helistan probleemi ilmnemisel vanemale ja proovime koos kiiresti lahenduse leida. /.../“ /eripedagoog/

Järgnevalt uuris töö autor, millised tugiteenused või tugispetsialistid oleksid veel kooli jaoks vajalikud. Nii HEV koordinaatori, koolisotsiaalnõustaja ning koolipsühholoogi arvates oleks kooli vaja juurde koolipsühholoogi, abiõpetajad, tugiisikuid, eripedagooge, logopeede. Eripedagoogi arvates oleks koolis vaja vaikset ruumi, kus laps, kes on mingil põhjusel ärritunud, saaks rahuneda.

„Koolis oleks vaja rohkem abiõpetajaid, logopeedilist ja eripedagoogilist abi, ka psühholoogilist nõustamist. Kõik inimesed teevad tööd oma võimete piiril, kuid kuna õpilaste hulk kasvab ning HEV õpilaste hulk samuti, ei ole abi piisav. Raskete HEV laste õpetamine nõuab väga palju nendega individuaalselt tegelevat personali, samuti

rahulikku ja liigendatud õpikeskkonda, mida suures koolis lihtsalt pole võimalik luua.“
/koolisotsiaalnõustaja/

Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse muutmise osas on spetsialistide arvamus ühine. Kui lapsel on püsiv vaimne (psüühiline) häire (meditsiiniline diagnoos) ja sellest tulenev hariduslik erivajadus, siis vajavad nad sobivat õppekeskkonda, mida tavapärikoolid ei suuda pakkuda. Kõik õpiraskustega õpilaste klassi ja ühele õpilasele keskendatud õppele suunatud lapsed vajavad eraldi ruume või hoone osa, mis oleks võimalikult müravaba ning õpilase sõbralik. Samuti leiti, et kõikide HEV õpilaste õpetamist ei saa suures üldhariduskoolis ka raha- ja personalipuuduse tõttu läbi viia. HEV koordinaatori arvates on raske töötada HEV lapsega, kui kogu meditsiiniline info on salastatud (kui vanem soovib kooli teavitada, vaid siis saab kool infot) ja lapsevanema mõjutamiseks puuduvad meetmed. Ei saa nõuda arstitõendit pikemaajase puudumise korral, ei saa kohustada vanemat oma lapsega arsti juurde minema, kui ta väidetavalt haiguse tõttu sageli puudub.

„/.../ Tõsisemate HEV probleemidega laste puhul on tunda, et suure kooli tingimustes on igal ajal ja igal pool nii palju elu-olu ja liikumisega kaasnevat müra, pilk- ja lähikontakte, lõhnu ja värve, mis ei sobi nendele lastele ja teevad IÕK (tavaliselt ühele õpilasele keskendatud õpe) korraldamise üliiraskeks. Et õpikeskkonda neile sobivaks muuta, oleks tarvis ressursimahukat ümberkorraldust, väiksemaid klassiruumi hulgaliselt, helikindlaid koridore ja suletavaid uksi /.../“ /koolisotsiaalnõustaja/

Muret töös ja raskusi valmistab spetsialistidele vanemate vastutuste puudumine, koostööst keeldumine, ressursipuudus, suur töökoormus ning info aeglane liikumine lapse terviseseisundi kohta. Rõõmu, intervjueritud spetsialistidele, pakub töös positiivne tagasiside ning õpilaste rahulolu õppetöös. Samuti tõi HEV koordinaator välja, et rõõmu pakub ka asjaolu, kui laps on saanud koostöös vanema ja nõustamiskomisjoniga sobiva õppevormi, on saanud üle kasvuraskustest ning nad kõik on omandanud põhihariduse. Tööd koolis toetavad toredad inimesed, rutiinivaba loominguline töö, erinevad huvitavad tööalased koolitused ning haridusteel oma koha leidnud laste areng.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Lõputöö eesmärgiks oli hinnata ja analüüsida Pärnu Ülejõe Põhikoolis õppivate hariduslike erivajadustega õpilaste vanemate teadlikkust ja rahuolu ning tugispetsialistide nägemust olemasolevate koolikorralduslike tugimeetmetega.

Võimaliku haridusliku erivajaduse esinemisel õpilasel, tuleb vanemal olla teadlik pakutavatest tugimeetmetest, mis toetaks lapse arengut koolisüsteemis. Indiviidi piisav toetus saab alguse kodust ja koolist ning seda juba varakult.

Lõputöö raames läbi viidud uuringust selgus, et kõige enam rakendatakse koolipoolse tugiteenusena haridusliku erivajadusega õpilastele eripedagoogilist õpiabi ehk parandusõpet, logopeedi- ja psühholoogi teenust ning võimalust õppida õpiraskustega õpilaste klassis. Tänu tugiteenuste rakendamisele on kasvanud õpilaste oskus lugeda ning kirjutada, samuti on märgatud positiivseid muutuseid lapse meeleolus. Vastustest selgus, et ajaliselt kõige enam on rakendatud tugiteenuseid ühe kuni kuue vältel. Lapsevanemate arvates ei ole lapse efektiivsem toetamine erinevatel põhjustel takerdunud, kuid on esinenud olukordi, kus psühholoogi ülekoormatuse tõttu ei ole vajadusel abi saadud. Probleemi kiire märkamine ning sellega tegelemine aitab ennetada olukordi, kus ainuüksi tugispetsialisti abist jääb väheks. Koostööd kooli tugispetsialistide ning klassijuhatajaga peeti vastavalt vajadusele olemasolevaks, kuid läbiva tagasiside saamine lapse arengu suhtes peetakse puudulikuks. Siinkohal mängib ka olulist rolli vanema enda suhtumine ning initsiatiiv olla teadlik lapse arengust.

Lapsevanemad on rahul, et kool pakub erinevaid võimalusi tugiteenuste osas. Hinnatakse, et tugiteenuseid on võimalik saada koolis ning need on ühe osana põimitud õpilase tunniplaani (nt logopeediline abi). Kaasava hariduse põhimõtet kinnitab ka võimalus rakendada tavalisest erinevat hindamissüsteemi erivajadusega õpilase puhul. Samuti avaldatakse tänu õpiraskustega õpilaste klassis õppimise võimaluse üle. Lapsevanemad hindavad kooli poolt pakutavate tugiteenuste paindlikkust, õpetajate professionaalsust lähenemisel õpilasele ning indiidist lähtumist.

Uuringust tugispetsialistidega selgus, et töökoormus on hariduslike erivajadustega õpilaste rohkuse tõttu suur. Koormusele lisaks on töö ka pingeline, kuna esinevad

probleemid koolis on keerulised. Ehkki koostöö spetsialistide vahel on tihe ja tulemuslik, vajatakse juurde erinevaid tugispetsialiste, kelle abil oleks võimalik töökoormust jagada. Tugispetsialistide hinnangul on puudu sobivatest tingimustest koolis, kus hariduslike erivajadustega õpilasel oleks hea haridust omandada.

Parendusvõimalustena näeb töö autor kooli kaasava hariduse süsteemis järgnevaid võimalusi. Kõikide hariduslike erivajadustega õpilaste õpetamist ei saa suures üldhariduskoolis ruumi-, raha- ja personalipuuduses läbi viia. Kohalik omavalitsus peaks mõtlema õpiabikeskuse või eraldi kooli loomisele nagu see on Tallinnas (Ristiku Põhikool) ja Tartus (Tartu Herbert Masingu kool). Kergema hariduslike erivajadustega õpilasi on võimalik õpetada tavalises üldhariduskoolis. Õpilasel on kasulik ja toetav käia logopeedilises ja/või eripedagoogilises õpiabirühmas. Selgus, et tõsisemate HEV probleemidega laste puhul on tunda, et suure kooli tingimustes on palju liikumisega kaasnevat müra, pilk- ja lähikontakte, lõhnu ja värve, mis ei sobi HEV õpilasele ja teevad ühele õpilasele keskendatud õppe korraldamise raskeks. Eriti paindlik peaks see olema väikeklassides õppivate laste puhul. Seni kui seda teha võimalik ei ole, ei toeta õpikeskond raskete HEV õpilaste õpet koolis, vaid süvendab nende probleeme veelgi. Sama mõju on ka klasside ülerahvastusel: tihti on klassitäituvus suurem kui 24 last, eriti algklassides. Kuna igas klassis on rahutuid ja ebastabiilseid lapsi, on tulemuseks terviseprobleemide süvenemine ja HEV laste hulk suureneb. HEV lapsed on tavaliselt normintellekti tasemega, vahel silmapaistvalt andekad, kuid nad vajavad oma potentsiaali arendamiseks spetsiifilist õpikeskkonda. Kaasava hariduse kriteeriumiks peab olema lapse ohutus iseendale, kaasõpilastele ning õpetajale.

Õppenõustamiskomisjonilt koduõppe, väikeklassi, ühele õpilasele keskendatud õppe otsuse alusel õpetamise rahastamine peaks olema paindlikum, mitte vaid kaks korda aastas. Probleemiks on finantseerimise ajaline intervall, mille vahele jäävad järgnevad etapid:

- kool märkab vajadust ja asub HEV last õpetama talle koostatud IÕK järgi;
- Juhtum Rajaleidja nõustamiskomisjoni otsuseni;
- otsuse alusel määratud raha jõudmisel kooli, võib mööduda terve aasta ja rohkemgi veel.

Rahaliste ressursside puuduse tõttu peavad HEV õpilased õppima edasi tavaklassis, ehkki nad vajaksid mõneks ajaks teistsugust õppekorraldust. Erinev õppekorraldus aitab vältida ja ennetada probleemi või erivajaduse süvenemist.

Kohalikul omavalitsusel peaks olema arengukava ka HEV õpilaste õpetamise korraldamiseks. Arengukava olemasolu lihtsustaks koolide tööd tugimeetmete osutamisel.

Hetkel on tugispetsialistidel raske töötada HEV lapsega, kui kogu meditsiiniline info on salastatud ja lapsevanema mõjutamiseks puuduvad meetmed. Ei ole võimalik nõuda arstitõendit pikemaegse puudumise korral, ei saa kohustada vanemat oma lapsega arsti juurde minema, kui ta väidetavalt haiguse tõttu sageli puudub. Samuti ei saa vanemat kohustada pöörduma õppenõustamis- või Rajaleidja keskusse, tegema taotlust sobiva õppevormi saamiseks. Töö autor leiab, et meditsiiniline info, mis on seotud lapse puudumisega koolist, peaks olema kättesaadav ka kooli tugispetsialistidele. See aitab korraldada kohandatud õpet, pakkudes veelgi rohkem indiviidist lähtuvat õppevormi.

Lõputöö uuringutulemuste põhjal selgus, et Pärnu Ülejõe Põhikoolis lähtutakse kaasava hariduse põhimõttest, mis püüab luua võrdsed võimalused kõikidele kooliealistele õpilastele (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2016). Koolitöös arvestatakse õpilase eripära, arengutaset ning õppimisvõimest. Uuringu käigus sai kinnitust teoreetilises osas kirjeldatud kitsaskohti kaasava hariduse rakendamisel, mida tõid välja Räs ja Sõmer (2016). Kaasamise takistusteks võivad olla ressursipuudus ning olemasolevate tugimeetmete ebahühtlane kvaliteet. Uuringu käigus selgus, et Pärnu Ülejõe Põhikoolis tuntakse puudust erinevatest ressurssidest: tugispetsialistidest, ruumidest ning rahalistest vahenditest.

Kõige enam esineb koolis hariduslikku erivajadust, mis on seotud lugemis- ning kirjutamisoskusega. Tugispetsialistide toetus erivajadustega õpilaste arenguteel koolisüsteemis on olulisel kohal. Pärnu Ülejõe Põhikoolis on õpilasele tagatud tasuta eripedagoogi, logopeedi, koolipsühholoogi ning sotsiaalpedagoogi teenus. Uuringust selgus, et kõige enam väljendub hariduslik erivajadus lugemis- ning kirjutamisoskuse puudulikkuse näol, mida tõi välja 55% vastanud vanematest. Varasemalt Kõrgmaa (2014) poolt läbi viidud uuringust selgus, et 29 esimese klassi lapsest 41% esines

lugemiskeskuseid. Puudulikku oskust arvutada HEV õpilaste vanemad uuringu käigus ei nimetanud, ehkki Price ja Ansari (2013) kohaselt võib düskalkuulia esineda koos düsleksia ja düsgraafiaga.

Uuringust selgus, et 75% õpetajatest kasutab oma töös lihtsustatud õppeülesandeid, mis on kohandatud õpetaja poolt vastavalt õpilase vajadustele. Samuti leiti, et kaasamine on raskendatud erinevate erivajaduste ning klassikomplekti suuruse tõttu. (Räis & Sõmer, 2016, lk 11–15) Samuti väitis Florian (2008), et õpetamisel erivajadusega õpilast, tuleb teha valikuid ja hindamisi, et leida efektiivselt lahendus, sest iga väljatöötatud õppemeetod ei sobi kõigile õpilastele. Antud töö kinnitab, et Pärnu Ülejõe Põhikoolis kasutatakse vajadusel HEV õpilaste õpetamisel lihtsustatud õppeülesandeid, mis aitavad lastel paremini õppetöös hakkama saada. Õpilaste võimekust ning motiveeritust hindab koolis koolipsühholoog.

Antud uuringu käigus selgus, et HEV laste vanemad tunnevad muret õpilastepoolse sildistamise üle, mis võib mõjuda kiusatavale laastavalt. Sama väitis ka Hornby (2015), et antud probleemi võib koolisüsteemis esineda ning olukorra süvenedes kaob õpilasel motivatsioon ning tahe. Sildistamise vältimisel ja õpilase motivatsiooni kasvatamisel on oluline roll nii koolil kui ka kodul. Sama on väitnud ka Afolabi (2014), et vanemate tähelepanu lisab õpilasele klassis töötamisel motivatsiooni, enesekindlust, mõjub positiivselt käitumisele, ambitsioonidele ning seeläbi pareneb lapse võimekus õppimisel.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö on kirjutatud teemal „Hariduslike erivajadustega õpilaste tugiteenuste kättesaadavus Pärnu Ülejõe Põhikooli näitel“. Teemat uuriti, sest hariduslike erivajadustega õpilaste vanemate ning tugispetsialistide arvamus on oluline nii kooli kui ka linna jaoks.

Antud töö eesmärk uurida hariduslike erivajadustega laste vanemate rahulolu ning tugispetsialistide nägemust tugimeetmete otsustamisel sai täidetud, viies läbi ankeetküsitluse lastevanematega ning intervjuud tugispetsialistidega Pärnu Ülejõe Põhikoolist. Uurimuse käigus selgus, millisena lapsevanemad näevad kooli poolt pakutavaid tugimeetmeid: millest jääb puudu, mis võiks olla teisiti ja nende üldine rahulolu kooli tugisüsteemi korraldusega. Töö käigus selgus ka tugispetsialistide arvamus tugimeetmete osutamise osas. Autori esitatud uurimisküsimused, mis puudutasid hariduslike erivajadustega lapse vanemate ootusi ja rahulolu ning tugispetsialistide arvamust, said vastuse.

Lõputöö koosnes kahest peatükist: teoreetilisest ning empiirilise osast. Teoreetilises osas anti ülevaade hariduslike erivajadustega õpilastest, nende alatüüpidest ning hariduslike erivajadustega õpilasi toetavatest tugispetsialistidest ja –meetmetest Eestis. Töö empiiriline pool keskendus uurimuse läbiviimisele ning uurimistulemustele, samuti sisaldas peatükk analüüsi ja järeldusi koos ettepanekutega.

Käesoleva uurimuse läbiviimiseks kasutati kombineeritud meetodit ehk kvalitatiivset meetodit, kus andmete kogumiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud spetsialistidega ning kvantitatiivset meetodit, kus andmekogumiseks kasutati ankeetküsitlust lapsevanematega. Uuringu üldkogumi moodustasid kõik Pärnu Ülejõe Põhikooli hariduslike erivajadustega laste vanemad, kelle lastele osutatakse koolipoolset tugiteenust. Kokku oli üldkogumis 213 lapsevanemat. Ankeetküsitlusele vastasid kokku 86 lapsevanemat, kes moodustasid uurimuse lõpliku valimi. Uurimuse käigus viis töö

autor läbi ka neli intervjuud Pärnu Ülejõe Põhikoolis töötavate eriala spetsialistidega: hariduslike erivajadustega õpilaste koordinaatoriga, koolisotsiaalnõustajaga, koolipsühholoogiga ning eripedagoogiga.

Uurimusest selgus, et lapsevanemad on üldiselt rahul pakutavate koolikorralduslike tugimeetmetega Pärnu Ülejõe Põhikoolis. Lastevanematele meeldib hariduslike erivajadustega lapse kaasatus õppetöösse. Muret tuntakse lapse koduste tööde rohkuse üle, mis aga aitavad lapsel kinnistada koolis õpitut. Motivatsiooni osas saavad lapsevanemad teha eeltööd juba kodus. Selle jaoks tuleb vanemal märgata, tunnustada ning vajadusel pidurdada last õigeaegselt. Tugispetsialistid hindavad koostööd vanemate ning kolleegidega heaks. Oma töökoormust hindavad tugispetsialistid suureks hariduslike erivajadustega õpilaste rohkuse tõttu. Koolis tuntakse puudust tugispetsialistidest, kelle vahel oleks võimalik tööülesandeid jagada, kuid see takerdub ressursside puudumise tõttu. Muret töös ja raskusi valmistab spetsialistidele veel vanemate vastutuste puudumine, koostööst keeldumine, suur töökoormus ning info aeglane liikumine lapse tervises seisundi kohta. Rõõmu pakub töös positiivne tagasiside ning õpilaste rahulolu õppetöös.

Antud töö võiks kasutust leida Pärnu Ülejõe Põhikooli personali seas, kes töötavad HEV õpilastega. Läbi viidud uuringu põhjal saab personal teha järeldused ja muuta teatud asjaolusid, et koostöö lastevanemate, õpetajate ning tugispetsialistide vahel kasvaks ning oleks toimiv. Pidev koostöö muudaks HEV õpilase toetamise efektiivsemaks, läbi mille võib väheneda ka uuringust selgunud mure koolikiusamise osas. On oluline, et lapsest, kellel esineb hariduslik erivajadus, tunneks end hästi ning motiveerituna. Töö autor leiab, et hariduslike erivajadustega õpilastele pakutavad tugimeetmed koolis on vastavalt võimalustele hästi korraldatud, kuid vajavad parendamist kohaliku omavalitsuse poolt. Selleks, mil moel seda teha, tuleb teha pidevat ja katkematut koostööd erinevate spetsialistidega, samuti leida vajalikke ressursse toetamiseks HEV õpilasi koolisüsteemis.

VIIDATUD ALLIKAD

- Afolabi, O. E. (2014). Parents' involvement in inclusive education: An empirical test for the psycho-educational development of learners with special educational need (SENs). *International Journal of Educational Administration and Policy Studies*, 6(10), 196–208. doi:10.5897/IJEAPS2014.0364
- Alaealise mõjutusvahendite seadus. (1998). *Riigi Teataja I*, 17, 264. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12760805?leiaKehtiv>
- Ameljušenko, M. (2007). Sotsiaalpedagoogi tööst koolis. M. Kadakas (toim), *Erivajadustega laste ja noorte toetamise võimalusi hariduse omandamisel* (lk 78– 82). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Eesti Hariduse Infosüsteem – EHIS. (2008). *Kasutajajuhend õppeasutustele. Õppurite alamsüsteem. Üldharidus.* Loetud aadressil https://www.hm.ee/ehis/help/oppur_juhend_yld_10_09_10.htm
- Florian, L. (2008). Special or inclusive education: future trends. *British Journal of Special Education*, 35(4), 202–208. doi:10.1111/j.1467-8578.2008.00402.x
- Galaburda, A. M., LoTurco, J., Ramus, F., Fitch, R. H. & Rosen, G. D. (2006). From genes to behavior in developmental dyslexia. *Nature Neuroscience* 9(10), 1213–1217. doi: 10.1038/nn1772
- Handler, S. & Fierson, W. (2011). Learning Disabilities, Dyslexia, and Vision. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 127(3), 818–856. doi:10.1542/peds.2010-3670
- Hariduslike erivajadustega õpilaste klassides ja rühmades õppe ja kasvatus korraldamise alused ning õpilaste klassi või rühma vastuvõtmise või üleviimine, klassist või rühmast väljaarvamise ning ühe õpilase õpetamisele keskendatud õppe rakendamise tingimused ja kord. (2014). *Riigi Teataja I*, 25.07.2014 13. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/125072014013>
- Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse kontseptsioon. (2013). Loetud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/hev_kotseptsioon.pdf

- Haug, P. (2000). Words Without Deeds: between special schools and inclusive education in Norway. *Pedagogy, Culture & Society*, 8(3), 291–303. <http://dx.doi.org/10.1080/14681360000200097>
- Hornby, G. (2015). Inclusive special education: development of a new theory for the education of children with special educational needs and disabilities. *British Journal of Special Education*, 42(3), 234-256. doi:10.1111/1467-8578.12101
- Härsing, A. & Rannaääre, U. (s.a.). Uusimmigrantide keeleõppe toetamisest. Loetud aadressil <https://www.innove.ee/UserFiles/Muu%20kodukeelega/Uusimmigrantide%20keele%20toetamisest.pdf>
- Ilgina, O. (2007). Kui klassis on nägemispuudega õpilane. M. Kadakas (toim), *Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel* (lk 50–57). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Innove. (s.a.). Eesti keel teise keelena õppeprotsess. Loetud aadressil <http://oppekava.innove.ee/eesti-keel-teise-keelena-oppeprotsess/>
- Järv, K. (2007). Koolipsühholoogi tööst koolis. M. Kadakas (toim), *Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel* (lk 83–85). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Kallaste, E. (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. *Temaatiline raport: Statistiline ülevaade HEV levikust, kaasamisest ja tugimeetmete kasutamisest Eestis 2010-2014*. Loetud aadressil <http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Teemaraaport-Statistiline-%20C3%BClevaade-final.pdf>
- Kandimaa, K., Koolmeister, M., & Parksepp, M. (2014). Aktiivsus- ja tähelepanuhäire. *Vaimne tervis- väärtus meie kõigi jaoks* (lk 39–50). Tartu Ülikooli Kliinikum.
- Karlep, K. (2012). *Lihtsustatud õppekava rakendamise põhimõtted ja põhjused*. Tartu: OÜ Tarmest
- Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord. (2010). *Riigi Teataja I*, 56, 367. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/103022015017>
- Kohanemisprogramm. (2014). *Riigi Teataja I*, 22.08.2014, 5. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/129072016002>

- Kontor, A., Tiirmaa, L., Randmaa, L. & Kulderknup, E. (2013). Individuaalne õppekava kui õpilase individuaalse arengu toetamise üks tugimeede. Loetud aadressil http://oppekava.innove.ee/wp-content/uploads/sites/6/2017/01/IOK_oppekava-veebi-v.pdf
- Kuusisto, E. & Tirri, A. (2013). How Finland Serves Gifted and Talented Pupils. *Journal for the Education of the Gifted* 36(1) 84–96. doi:10.1177/0162353212468066
- Kuusk, K. (2015). *Autismispektrihäirega ja intellektipuudega laste PEP-3 testi ülesannete sooritus.* (Magistritöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/49196/karen_kuusk.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kõrgesaar, J. (2000). *Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitusse.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kõrgmaa, E. (2014). *Kõne erivajadustega kooliõppijate lugemisoskus.* (Magistritöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42177/korgmaa_eva.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Liiv, M. (2012). *Uusimmigrant-lastel õpetamine Rootsis Jönköpingi kohandumisklasside näitel.* (Magistritöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/30064/liiv_maria.pdf
- Liivamägi, J., Lindre, I., Pruulmann K., & Täär, H. (2014). *Õpiraskused. Vaimne tervisväärtus meie kõigi jaoks* (lk 14–25). Tartu Ülikooli Kliinikum.
- Maailma Tervishoiuorganisatsioon. (1992). *Psüühika- ja käitumishäirete klassifikatsioon: RHK-10: kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Meos, A., Koolmeister, M., & Nool, K. (2014). *Käitumishäired. Vaimne tervisväärtus meie kõigi jaoks* (lk 26–38). Tartu Ülikooli Kliinikum.
- Morgan, V. A., Leonard, H., Bourke, J., & Jablensky, A. (2008). Intellectual disability co-occurring with schizophrenia and other psychiatric illness: population-based study. *The British Journal of Psychiatry*, 193 (5), 364–372. doi:10.1192/bjp.bp.107.044461

- National Dissemination Center for Children with Disabilities. (2012). Categories of Disability Under IDEA. *Voice*, 3–4. doi:1.800.695.0285
- Plado, K. (2007). Eripedagoog erivajadustega õpilase toetajana. M. Kadakas (toim), *Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel* (lk 73–77). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Price, G. R. & Ansari, D. (2013). Dyscalculia: Characteristics, Causes, and Treatments. *Numeracy*, 6(1), 1–16. doi:http://dx.doi.org/10.5038/1936-4660.6.1.2
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. (2010). *Riigi Teataja I*, 41, 240. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015015>
- Pärnu Ülejõe Põhikool. (2016). *Arengukava aastateks 2016 – 2018*. Loetud aadressil http://www.ylejoe.parnu.ee/images/dokumendid/Parnu_Ylejoe_Pohikooli_arengukava_2016-18.pdf
- Pärnu Ülejõe Põhikooli põhimäärus. (2015). *Riigi Teataja I*, 8. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/405032015002?>
- Püss, A. (2007). Kuulmispuudega õpilase õpetamisest. M. Kadakas (toim), *Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel* (lk 44–49). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Räis, M. L. & Sõmer, M. (2016). *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Teemaatiline raport: kaasamise tähenduslikkus*. Loetud aadressil <http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Teemaraport-T%C3%A4henduslikkus-final.pdf>
- Saul, H., Sepp, V., & Päiviste, M. (2007). *Andekus kui hariduslik erivajadus: olukord Eesti üldhariduskoolides*. Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/40910/Uld_Andekus_Eesti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sotsiaalhoolekande seadus. (2015). *Riigi Teataja I*, 30.12.2015, 5. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122016022>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2017). *Ekspertiisi-statistika-I.-jaanuar-2017*. Loetud aadressil <http://www.epikoda.ee/avaleht/puue/statistika/>
- Statistikaamet. (s.a.). *THV13: Esmane puue haiguse, puude raskusastme ning soo järgi [andmebaas]*. Loetud aadressil <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=THV13&ti=ESMANE+PUUE+HAIGUSE%2>

C+PUUDE+RASKUSASTME+JA+SOO+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaal
elu/13Tervishoid/03Puudega_inimesed/10Uldandmed/&lang=2

- Stevens, G., Flaxman, S., Brunskill, E., Mascarenhas, M., Mathers, C. & Finucane, M. (2011). Global and regional hearing impairment prevalence: an analysis of 42 studies in 29 countries. *European Journal of Public Health*, 23(1), 146–152. doi:10.1093/eurpub/ckr176
- Van Hoorn, J. F., Maathuis, C. G. B. & Hadders-Algra, M. (2013). Neural correlates of paediatric dysgraphia. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 55(4), 65–68. doi:10.1111/dmcn.12310
- Viks, M., Pormeister, S. & Raudsepp-Alt, U. (2007). Logopeedi tööst lasteaias ja koolis. M. Kadakas (toim), *Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel* (lk 68–72). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool. Loetud aadressil <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

Lisa 1. Hariduslike erivajaduste klassifikaator

EHIS-Eesti Hariduse Infosüsteem

NÕK-Nõusatmiskomisjon

PGS-Põhikooli ja Gümnaasiumiseadus

IÕK-individuaalne õppekava

Hariduslik erivajadus:	Alus:	Selgitus:
Õpiraskus	NÕK soovitus õppida õpiraskustega õpilaste klassis PGS § 49 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 5	Märgitakse õpilase puhul, kellele NÕK on soovitanud õppida õpiraskustega õpilaste klassis või kohaldada vastavalt riikliku õppekava ning rakendada IÕK tavaklassi tingimustes või riikliku õppekava alusel õpetatavates hariduslike erivajadustega klassides. Kohaldatav üksnes põhikooli riikliku õppekava järgi õppivate õpilase puhul
Ajutine õpiraskus	PGS § 48 lg 6 (Individuaalse arengu jälgimise kaart)	Märgitakse õpilasele, kellele on koostatud IÕK mitterahuldavate kokkuvõtivate hinnete või pikaajalise puudumise tõttu. Märgitakse õpilasele, kellele on ajutine ainealane õpiraskus. Kohaldatav üksnes põhikooli riikliku õppekava järgi õppivate õpilase puhul.
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus	PGS § 48 lg 6 (Individuaalse arengu jälgimise kaart)	Märgitakse õpilaste puhul, kes vajavad eripedagoogi või logopeedi abi õpitulemuste parandamiseks

Lisa 1 järg

Düsleksia	NÕKi soovitus ja IÕK. Direktori või tema volitatud koolitöötaja otsus.	Märgitakse õpilasele, kelle puhul on vaja vähendada või asendada riiklikus õppekavas määratud õpitulemusi või vabastada ta mõne kohustusliku õppeaine õppimisest ning kellele on sellest tulenevalt koostatud NÕK soovitusel IÕK ning rakendatud eripedagoogilist või logopeedilist abi. Kohaldatav põhikooli riikliku õppekava järgi õppivate õpilaste puhul
Düsgraafia	Vt. düsleksia juures	Vt. düsleksia juures
Düskalkulia	Vt. düsleksia juures	Vt. düsleksia juures
Kerge intellektipuue	NÕK soovitus lihtsustatud õppe kohaldamiseks	Märgitakse õpilase puhul, kellele rakendatakse lihtsustatud õpet
Mõõdukas intellektipuue	NÕK soovitus toimetulekuõppe kohaldamiseks	Märgitakse õpilase puhul, kellele rakendatakse toimetulekuõpet
Raske või sügav intellektipuue	NÕK soovitus hooldusõppe kohaldamiseks	Märgitakse õpilase puhul, kellele rakendatakse hooldusõpet
Liikumispuue	Eriarsti tõend ja kooli komisjoni soovitus liikumispuudega õpilaste klassis õppimiseks. PGS § 48 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 4	Õpilane, kellel on eelkõige tugi- ja liikumiselundkonna puudest tingitud toimetulekupiirangud, mille ületamiseks või kompenseerimiseks kasutatakse abivahendeid ja võtteid ning kellele eriarst on puude esinemist kinnitanud.
Kõnepuue	Eriarsti tõend ja kooli komisjoni soovitus kõnepuudega õpilaste klassis õppimiseks. PGS § 48 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 4	Õpilane, kellel on primaarne raske kõnepuue, mis on neuroloogi või psühhiaatri ja logopeedi poolt diagnoositud.
Nägemispuue	Eriarstliku konsultatsiooni otsus nägemisfunktsioonide sellise ulatusega kahjustusest, mis eeldab õppimist nägemispuudega õpilaste klassis. Kooli komisjoni soovitus. PGS § 48 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 4	Nägemispuudega õpilane, kellele eriarst on puude esinemist kinnitanud.

Lisa 1 järg

Kuulmispuue	Eriarstliku konsultatsiooni otsus kuulmisfunktsioonide sellise ulatusega kahjustusest, mis eeldab õppimist kuulmispuudega õpilaste klassis. Kooli komisjoni soovitus. PGS § 48 lg 1 ja § 51 lõike 1 punkt 4	Kuulmispuudega õpilane, kellele eriarst on puude esinemist kinnitanud.
Raske, krooniline või püsiv psüühikahäire	NÕK soovitus tundeelu- ja käitumishäiretega õpilaste klassis, väikeklassis või ühele õpilasele keskendatud õppel õppimiseks Haridus- ja teadusministri määrus nr 67, 22.07.2014	Märgitakse õpilase puhul, kellele laste psühhiaater on väljastanud vastava tõendi. Kohaldatakse põhikooli riikliku õppekava järgi õppivatele õpilastele ja lihtsustatud õppes õppivatele õpilastele.
Raske krooniline somaatiline haigus	Eriarsti tõend ja kooli komisjoni soovitus.	Haigusega kaasneb säästva päevarežiimi, pideva ravi ja rehabilitatsiooni vajadus. Õpilasele on väljastatud eriarsti tõend, mille alusel võiks õpilase võtta vastu raskete somaatiliste haigustega õpilaste klassi.
Liitpuue	NÕK soovitus.	Liitpuudega õpilase hariduslik erivajadus on tingitud keha- ja meelepuude omavahel kombineeritud vormidest. NÕK soovitus vajalik.
Õppekeelest erineva koduse keelega või välisriigist naasnud õpilane	IÕK, direktori või volitatud koolitöötaja otsus	Märgitakse õpilaste puhul, kes vajavad täiendavat keeleõpet ja täiendavat tuge õpitulemuste saavutamiseks ning kellele on sellest tulenevalt koostatud IÕK. Kohaldatav üksnes põhikooli riikliku õppekava järgi õppivate õpilaste puhul.

Lisa 1 järg

Ussisserändaja	PGS § 18, IÕK või eesti keele kui teise keele lisaõpe	Õpilane, kes on sisse rännanud Euroopa Liidust või kolmandatest riikidest või on Euroopa Liidust või kolmandatest riikidest saabuvate migrantide, rahvusvahelise kaitse taotlejate või pagulaste laps ja elanud/viibinud Eestis vähem kui kolm aastat. Tavaliselt vajab tuge kohanemiseks ja õppimiseks (võib mitte osata kooli õppekeelt), eesti keele kui teise keele õppeks.
Uusimmigrant (kuni 28.09.2015)	Uusimmigrantide lapsed Eesti hariduses. Hariduspoliitilised põhimõtted ning hariduskorraldus, poliitikadokument, Tartu 2004	Euroopa Liidust, aga samuti kolmandatest riikidest saabuvate migrantide, asüülitaotlejate ja pagulaste laps, kes soovib alustada õpinguid eesti koolis ning kes on Eestis elanud/viibinud vähem kui kolm aastat. Tavaliselt vajab tuge kohandamiseks ja õppimiseks (võib mitte osata kooli õppekeelt), eesti keele kui teise keele õppeks.
Andekus	IÕK	Õpilase andekust käsitletakse haridusliku erivajadusena, kui õpilane oma kõrgete võimete tõttu omab eeldusi saavutada väljapaistvaid tulemusi ning on näidanud kas eraldi või kombineeritult eelkõige järgmisi kõrgeid võimeid: üldine intellektuaalne võimekus, akadeemiline võimekus, loominguline mõtlemine, liidrivõimed, võimed kujutavas või esituskunstis, psühhomotoorne võimekus. Märgitakse õpilase puhul, kellele on koostatud IÕK
Tervislikud põhjused	Koduõppe ja haiglaõppe tingimused ja kord Gümnaasiumi riiklik õppekava §13	Märgitakse õpilase puhul, kelle tervislikust seisundist tulenevalt on soovitatud raviplaanist tulenevalt haiglaõpet või NÕK soovitanud rakendada koduõpet või kellele on vastaval põhjusel gümn. astmel koostatud IÕK gümnaasiumi riikliku õppekava §13 järgi

Lisa 1 järg

Käitumisprobleemid	Kooli komisjoni ja direktori otsus.	Märgitakse õpilasel, kes eiravad õpetajate nõudmisi, rikuvad järjepidevalt tunnis üldtunnustatud käitumisnorme ning kooli kodukorda ja on paigutatud käitumisprobleemidega õpilaste klassi. Kohaldatav nii põhikooli riikliku õppekava kui põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava järgi.
Aktiivsus- ja tähelepanuhäire	NÕK soovitus väikeklassis õppimiseks.	Märgitakse õpilasel, kellel on NÕK soovitanud õppida väikeklassis.
Sõltuvushäire	NÕK soovitus väikeklassis õppimiseks või haigla komisjon on suunanud õpilase rehabilitatsiooniasutusse.	Märgitakse õpilasel, kellel on diagnoositud sõltuvushäire, mis on tingitud alkoholi, narkootilise, toksilise või psühhotroopse aine sõltuvusprobleemidest ja NÕK on soovitanud õppida väikeklassis või haigla komisjon on suunanud rehabilitatsiooni- asutusse.
Õppimine välisriigis (pikemaajaline õppest eemalviibimine)	Lapsevanema taotlus (ka vahetusõpilasena)	Märgitakse õpilasel, kes PGS § 28 lg 3 alusel jääb kooli nimekirja. Põhiharidust omandavat õpilast, kes ajutiselt omandab välisriigi õppeasutuses sama taseme haridust, ei arvata nominaalse õppeaja jooksul kooli õpilaste nimekirjast välja, kui talle rakendatakse välisriigis õppimise ajal vanema taotlusel koduõpet. NB! Kindlasti valida lisaks tugiteenus, „koduõppel vanemate soovil“ Üldkeskharidust omandavat õpilast, kes ajutiselt omandab välisriigi õppeasutuses sama taseme haridust, ei arvata nominaalse õppeaja jooksul kooli õpilaste nimekirjast välja, kui ta jätkab välisriigis õppimise ajal õppimist eksternina. Märkida samuti antud hariduslik erivajadus.

Lisa 1 järg

<p>Muu erivajadus (ainult juhul, kui õpilase erivajadust olemasolevas loetelus ei leidu)</p>	<p>Direktori või tema volitatud koolitöötaja otsus.</p>	<p>Märgitakse juhul, kui tugiteenuse osutamiseks vajalikku hariduslikku erivajadust loetelus ei leidu. Näit. õpilane vahetab kooli . Vana ja uue kooli õppekavad on erinevad ning õpilasele on vaja koostada mõnes õppeaines IÕK. Kui laps on Eestis lapsevanema soovil koduõppel. NB! Kindlasti valida lisaks tugiteenus, „koduõppel vanemate soovil“</p>
--	---	--

Allikas: Eesti hariduse infosüsteem – EHS, 2008.

Lisa 2. Ankeedi küsimused

1. Lapsevanem:
  - ema
  - isa
  - muu (palun täpsustage)
2. Missugustest Pärnu Ülejõe Põhikoolis osutavatest tugiteenustest Te teadlik olete? Nimetage need.
3. Kas pöördusite tugiteenuseid osutavate spetsialistide poole ise?
  - jah
  - ei
  - muu (palun täpsustage)
4. Kas Teie lapsele on määratud puue?
  - jah
  - ei
  - ei ole veel määratud
  - muu (palun täpsustage)
5. Milline puudeliik on Teie lapsele määratud? (vastata, kui vastasite eelmisele küsimusele „jah“)
6. Milliseid tugiteenuseid rakendatakse Teie lapsele?
7. Kui pikaajaliselt on Teie lapsele rakendatud tugiteenuseid?
  - 1–6 kuud
  - 1 õppeaasta
  - 1,5 õppeaastat
  - 2 õppeaastat
  - 2,5 õppeaastat
  - 3 ja rohkem õppeaastat
8. Millised tegevused oleksid raskendatud Teie lapsel tugiteenuste puudumisel

Lisa 2 järg

9. Kas olete märganud muutusi lapse arengus pärast tugiteenus(t)e rakendamist?

- jah
- ei

10. Missuguseid muutusi olete märganud (nt kirjutamisvõime on paranenud)? (vastata, kui vastasite eelmisele küsimusele „jah“)

11. Kas Teie lapse efektiivsem abistamine on takerdunud mõnel põhjusel?

- jah
- ei

12. Missus(t)el põhjusel on takerdunud Teie lapse toetamine? (vastata, kui vastasite eelmisele küsimusele „jah“)

13. Kui tihe on Teie kui lapsevanema koostöö tugispetsialistidega?

14. Kas kooli haridustöötajad annavad läbivalt tagasisidet lapse arengu suhtes?

- jah
- ei

15. Millega Te olete rahul seoses kooli poolt pakutavate tugiteenuste osutamisega?

16. Millega Te ei ole rahul seoses kooli poolt pakutavate tugiteenuste osutamisega?

17. Kuidas hindate kooli suhtumist ja hoiakut lapse erivajaduse suhtes?

- väga hea
- hea
- rahuldav
- halb
- väga halb

18. Mis valmistab Teile kõige rohkem muret seoses lapse käimisega koolis ja õppimisega?

19. Mis valmistab Teile kõige rohkem rõõmu seoses lapse käimisega koolis ja õppimisega?

Lisa 2 järg

20. Millised on Teie mõtted tuleviku suhtes – mis on Teie ootused, lootused ja hirmud?
Millisena kujutate oma lapse tulevikku? Palun kirjeldage.

Lisa 3. Intervjuu küsimused hariduslike erivajadustega õpilaste koordinaatorile

1. Milline on Teie haridustase?
2. Mitu aastat olete hariduslike erivajadustega (HEV) õpilaste koordinaatorina töötanud?
3. Millised on Teie tööülesanded?
4. Kuidas hindate oma töökoormust?
5. Uuringust, mis oli suunatud lapsevanematele selgus, et kõige enam rakendatakse tugiteenuseid HEV õpilasele üheks kuni kuueks kuuks. Miks just sellise aja vältel?
6. Uuringust selgus ka, et koostööd kooli tugispetsialistide ning klassijuhatajaga peeti vastavalt vajadusele olemasolevaks, kuid läbiva tagasiside saamine lapse arengu suhtes on puudulik. Kuidas kommenteerite?
7. Kui tihe on Teie kui tugispetsialisti koostöö lapsevanematega?
8. Millised on Teie suhted lapsevanematega ning kolleegidega?
9. Millised tugiteenused või tugispetsialistid oleksid Teie meelest veel kooli jaoks vajalikud?
10. Mida muudaksite hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduses, kui see oleks Teie võimuses?
11. Mis teeb Teie töö raskeks? Mis muret teeb/ häirib?
12. Mis Teile kõige rohkem oma töö juures rõõmu teeb?
13. Kas soovite veel midagi lisada antud teemal?

Lisa 4. Intervjuu küsimused koolisotsiaalnõustajale

1. Milline on Teie haridustase?
2. Mitu aastat olete koolisotsiaaltöötajana töötanud?
3. Millised on Teie tööülesanded?
4. Miks töötate koolisotsiaaltöötajana?
5. Kuidas hindate oma töökoormust?
6. Kui tihe on Teie kui tugispetsialisti koostöö lapsevanematega?
7. Millised on Teie suhted lapsevanematega ning kolleegidega?
8. Millised tugiteenused või tugispetsialistid oleksid Teie meelest veel kooli jaoks vajalikud?
9. Mida muudaksite hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduses, kui see oleks Teie võimuses?
10. Mis teeb Teie töö raskeks? Mis muret teeb/ häirib?
11. Mis Teile kõige rohkem oma töö juures rõõmu teeb?
12. Kas soovite veel midagi lisada antud teemal?

Lisa 5. Intervjuu küsimused koolipsühholoogile

1. Milline on Teie haridustase?
2. Mitu aastat olete koolipsühholoogina töötanud?
3. Millised on Teie tööülesanded?
4. Miks töötate koolipsühholoogina?
5. Uuringust, mis oli suunatud lapsevanematele selgus, et Teie kui psühholoogi vastuvõtule on keeruline saada, kuna olete ülekoormatud. Kuidas hindate oma töökoormust?
6. Kui tihe on Teie kui tugispetsialisti koostöö lapsevanematega?
7. Millised on Teie suhted lapsevanematega ning kolleegidega?
8. Millised tugiteenused või tugispetsialistid oleksid Teie meelest veel kooli jaoks vajalikud?
9. Mida muudaksite hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduses, kui see oleks Teie võimuses?
10. Mis teeb Teie töö raskeks? Mis muret teeb/ häirib?
11. Mis Teile kõige rohkem oma töö juures rõõmu teeb?
11. Kas soovite veel midagi lisada antud teemal?

Lisa 6. Intervjuu küsimused eripedagoogile

1. Milline on Teie haridustase?
2. Mitu aastat olete eripedagoogina töötanud?
3. Miks töötate eripedagoogina?
4. Kuidas hindate oma töökoormust?
5. Milliseid omadused peavad Teie arvates olema õpetajal, kes töötab HEV õpilastega?
6. Mille poolest erineb töö õpiraskustega õpilaste klassis, tööst tavaklassis?
7. Uuringust, mis oli suunatud lapsevanematele selgus, et koostööd kooli tugispetsialistide ning klassijuhatajaga peeti vastavalt vajadusele olemasolevaks, kuid läbiva tagasiside saamine lapse arengu suhtes on puudulik. Kuidas kommenteerite?
8. Kui tihe on Teie kui õpetaja koostöö lapsevanematega?
9. Millised on Teie suhted lapsevanematega ning kolleegidega?
10. Millised tugiteenused või tugispetsialistid oleksid Teie meelest veel kooli jaoks vajalikud?
11. Mida muudaksite hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduses, kui see oleks Teie võimuses?
12. Mis teeb Teie töö raskeks? Mis muret teeb/ häirib?
13. Mis Teile kõige rohkem oma töö juures rõõmu teeb?
14. Kas soovite veel midagi lisada antud teemal?

SUMMARY

AVAILABILITY OF SUPPORT SERVICES FOR STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS USING THE EXAMPLE OF PÄRNU ÜLEJÕE BASIC SCHOOL

Sigrid Meemaa

This final paper concentrates on availability of support services for students with special educational needs (SEN) in Pärnu Ülejõe Basic School. The sufficient support of individual must start at home and be provided early. Each child values – he/she must be valued based on their needs, therefore handling of this topic is crucial.

The purpose of the final paper was to assess and analyse the awareness and the satisfaction of the parents of students with SEN studying at Pärnu Ülejõe Basic School, and the vision of support specialists about the organisational support measures in school to receive the relevant overview.

To achieve the aim of the research, the author formulated the following research questions:

- To which extent are the parents of students with SEN in Pärnu Ülejõe Basic School aware and satisfied with the support services?
- What is the vision of support specialists about support measures in the existing school?

There are more and more students with SEN in basic schools in Estonia. Some years ago, nobody could expect that so many children would feature mental and behavioural special needs, which require individual approach while obtaining education. The problem is aggravating and becoming a serious trouble for parents, specialists, pedagogues, school management and for regulating the education.

According to Kõrgesaar (2000, p. 3–4), students with SEN are youngsters who differ by their abilities, background or personal characteristics from their peers, and support specialists should be involved to satisfy their needs in obtaining education. The student with SEN may be less capable or extremely talented, their background is linked to the family circumstances (i.e. economic situation, nationality), and students personal qualities and consequent behavioural patterns are studied. Handling of special need is wider than that and cannot be equal to disability.

Pärnu Ülejõe Basic School is governed by Pärnu city, and it is situated in Pärnu Ülejõe district. The school provides basic education, including studies at I, II and III school levels. The school operation is regulated by different documents, administrative norms, decrees, orders and job descriptions.

To conduct the research, the author used a combined method, i.e. the qualitative method, where data was collected through semi-structured interviews with specialists, and the quantitative method in the form of the questionnaire designed for parents. Total research sample included all parents of students with SEN in Pärnu Ülejõe Basic School, whose children are provided with the school support service. The sample included 213 parents and had 86 respondents. In addition to the research, the author of the thesis also conducted four interviews with the specialists, who work in Pärnu Ülejõe Basic School: coordinator of students with SEN, school social adviser, school psychologist and special pedagogue.

The research revealed that the most often provided school support services to the students with SEN included aid with learning, or corrective learning, services of speech therapist and psychologist and the opportunity to study in class for students with difficulties of learning. Due to the implementation of support services, reading and writing skills of students have grown along with positive changes in child's mood. The responses showed that most often support services were provided from one to six months. Parents believe that more effective support of child was never hindered, though sometimes situations occurred where the psychologist could not provide aid because of being overloaded. Prompt noticing of a problem and handling it helps prevent situations where aid of only a support specialist is insufficient. The cooperation between the school support specialists and class teacher was considered as existing when necessary,

though getting continuous feedback about child's development is assessed as poor. On the other hand, approach of the parents and their initiative to be aware about the child's development are also important.

Parents are satisfied that the school offers different opportunities in terms of the support services. The respondents mentioned as positive the fact of getting the support services at school, and such services are integrated in student's schedule (e.g. aid of speech therapist). In addition, the opportunity to apply the assessment system different from the normal one to student with special needs. Some parents were grateful for the opportunity that their children can attend a class for children with difficulties of learning. Parents value flexibility of the school support services, professionalism of the teachers when approaching students and meeting the needs of individuum.

The support specialists admitted that their workload is heavy due to a big number of students with SEN. Besides, the work is also stressful as school problems are complicated. Although cooperation between the specialists is close and effective, more support specialists are still required, who would share the workload. In the opinion of support specialists, school does not provide suitable conditions for students with SEN.

Based on the research conducted, the author suggests the school personnel to make conclusions and change certain circumstances with the aim of improving the cooperation between the parents, the teachers and the support specialists. The continuous cooperation would make the support of the students with SEN more effective, which could reduce anxiety over the school bullying, revealed by the research. The crucial thing is that child who features SEN, should feel secure and motivated. The author believes that support measures provided for the students with SEN at school are well organised in conformity with the possibilities, although improvement on the part of the local government is required. Therefore, constant and continuous cooperation between different specialists is required as well as finding resources to support students with SEN in the school system.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sigrid Meemaa,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Hariduslike erivajadustega õpilaste tugiteenuste kättesaadavus Pärnu Ülejõe Põhikooli näitel“, mille juhendaja on Anu Aunapuu,
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 17.05.2017